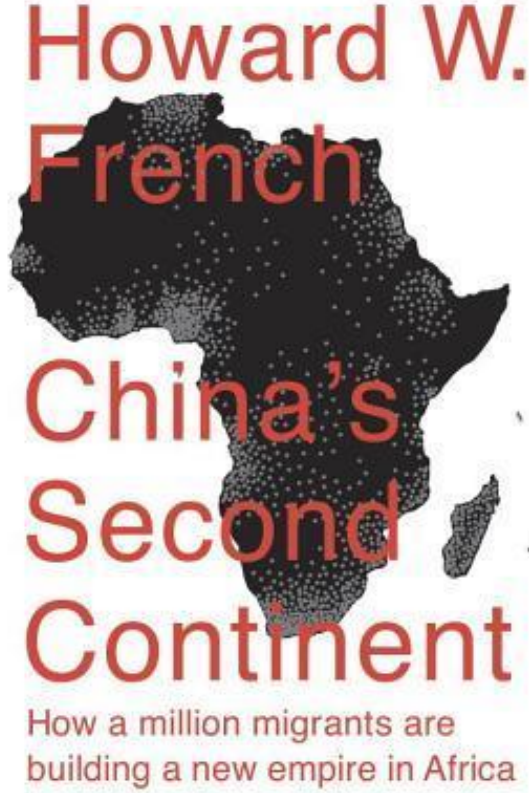

ÇİN'İN İKİNCİ VATANI: AFRİKA
*Bir Milyon Göçmenin Afrika'da
Yeni Bir İmparatorluk Kurma Hikayesi*

Howard W. French
Vintage Books, 2015

YAZAR HAKKINDA:

Howard W. French, Washington Post ve New York Times için Afrika hakkında yazılar kaleme aldı. Times'ın Güney Amerika, Batı ve Orta Afrika, Japonya ve Çin Bürolarında Şeflik Görevi üstlendi. Halen Columbia Üniversitesi, Gazetecilik Bölümünde ders vermektedir. Yazar ve eserleri hakkında daha fazla bilgi için: www.howardwrench.com

Çin, 1970'lerin sonuna doğru dünyaya açılmaya başladığında zamanlama mükemmeldi. Çin halkı sadece akıllı politikarlardan faydalanmakla kalmadı. Takip eden yıllarda tanık olduğumuz eşi benzeri görülmemiş küreselleşme furçasının meydana getirdiği ekonomik değişimden Çin kadar yararlanan başka bir ülke daha olmadı. On yıldan kısa bir sürede Çin, ihrac edeceği fazla bir ürünü olmayan fakir bir ülkeden dünyanın üretim merkezine dönüştü. Bu değişim her ne kadar Çin için muhteşem olsa da, küreselleşmeyi halen, başta ABD, Batı Avrupa ve Japonya olmak üzere başka oyuncular şekillendiriyordu. Zengin dünyanın lokomotifleri ellerindeki sermaye fazlasını akıtacak yerler bulmayı; aynı zamanda şirketleri için ucuz işgücünden faydalanarak Batılı tüketicilere ürünleri daha az maliyetle ulaştırmayı hedefliyordu. Her iki nedenden ötürü, Çin, şüphesiz en iyi seçenekti.

Modern küreselleşmenin ilk dalgası çoktan zirve yaptı. Şu anda daha yeni ve büyük olasılıkla daha büyük sonuçlar doğuracak ikinci bir dalga geliyor. Bu yeni dönemde Çin sadece bir araç olmaktan öteye gidip, kendi çapında giderek etkisini arttırarak değişim yaratan bir aktör olma yolunda ilerlemeye başladı. Çin günümüzde dünyanın birçok köşesinde ekonomik değişimin en önemli unsurlarından biri haline gelmiş durumda. Çin menşeli bankalar, inşaat şirketleri ve diğer başka girişimler bugünlerde parasını akıtacak, mallarını satacak iş alanları ve pazarlar bulmak; ülkenin olağanüstü hızlı büyümesini garanti edecek hammaddeleri elde edebilmek için dünyanın dört bir köşesini arşınlamakta. Bunu yaparken de oyunun kurallarını koymakta ve küreselleşmeyi kendi duruşuyla örtüşecek şekilde yeniden kurgulamakta. Bugüne kadar ABD ve Avrupa'nın Üçüncü Dünya ülkeleri üzerinde herhangi bir muhalefetle karşılaşmadan sürdürdüğü himayesinin devamı için izlediği yolları, uyguladığı adımları yeniden yazmakta.

Pekin yönetimi, bunu başarabilmek için modern bir takas sistemi devreye soktu. Modele göre, gelişen ülkeler demiryolu, otoyol ve havalimanı gibi büyük altyapı projelerinin bedelini uzun vadeli teminatları olan hidrokarbon ve maden tedarik anlaşmaları ile ödüyor; böylelikle Çinli şirketlerin çok büyük ihaleleri alabilmesinin önü açılıyor. Başka anlaşmalar kapsamında Çin İhracat-İthalat Bankası ve devlet kontrolündeki benzer büyük bankalar işbirliğine giderek Çin şirketleri, Çin malları ve Çin işçilerin tercih edilmesi karşılığında çok cazip proje finansman teklifleri sunmakta. Bu tür gelişmeler, artık dünyada en çok Afrika kıtasında meydana gelmekte. Çünkü Soğuk Savaşla birlikte Afrika'nın Batı tarafından ikinci plana atıldığını gören Pekin yönetimi, kıtayı Çinli şirketlerin uluslararası işlere açılması için en uygun zemin olarak belirledi. Elbette Afrika'nın sahip olduğu henüz ellenmemiş sayılabilecek büyük hammadde kaynaklarının bu kararda önemli olduğu yadsınamaz zira Çin'in akıllara durgunluk veren ekonomik büyümesi ve ulusal düzeydeki yeniden yapılanması buna son derece bağlı.

Tüm bu unsurlar Afrika'yı Pekin'in gündeminde baş sıralara koymaya yetti. Bu kapsamda Çin'in yeni lideri Xi Jinping'in ilk yurtdışı gezisini Afrika kıtasına yapmasına ve üst düzey yetkililerin ziyaretleri sık ve ilişkileri sıkı tutmasına şaşırılmamak gerek. Örneğin ABD'nin bu süreçte Afrika'yı dışişleri bakanı seviyesinde bile çok nadiren ziyaret etmesi ilginç bir tezat. Çin'in gösterdiği yakın ilgi (Afrikalı liderlerin deyimiyle "yapıcı ilişkiler") ile Pekin yönetiminin resmi düzeydeki cömertliği fazlasıyla sonuç getiriyor. Çin'in Afrika ile olan ticaret hacmi yüzyılın başından bu yana 20 kat artarak 2012'de 200 milyar dolar seviyesine ulaştı. Böylece kıtanın hem ABD, hem de herhangi bir Avrupa ülkesiyle olan ticaretini geride bıraktı. Günümüzde Çin inşaat sektörünün sadece Afrika'daki faaliyetlerinden elde ettiği gelir ise tahminen yurtdışındaki toplam kazancının 1/3'üne karşılık geliyor.

Bu ve benzeri gelişmeler son zamanlarda hararetli tartışmaları da beraberinde getirdi: Çin'in kıtayla giderek geliştirdiği ilişkileri Afrika'nın yeniden yapılanmasına ve sonuçta refaha kavuşmasına katkı sağlayacak mı yoksa tüm bunlar acımasız bir yeniden-sömürgeleştirme planının parçası mı? Bir tarafta Çin'in ateşli savunucuları, bir tarafta da ülkeye ve niyetlerine karşı duyulan derin şüphe varken, bu tartışmaların çoğu zaman önceden kararlaştırılmış sonuçları olduğu izlenimine kapılmak mümkün.

Çin'in Afrika ile olan ilişkisinde en önemli ve belki de en öngörülemeyen unsurlarından biri tartışma ortamlarında gözden kaçıyor nedense. İster göçmen ister uzun dönemli misafir olsun, Afrika'nın en ücra köşelerine dahi Çin'den insan akın ediyor. Tahminlere göre geçtiğimiz

on yılda yaklaşık 1 milyon Çinli Afrika'ya yerleşti ve bu süre zarfında akla gelecek her türlü iş koluna el attılar: Çiftçiler, küçük - orta ölçekli fabrikatörler, tüccarlar, doktorlar, öğretmenler, kaçakçılar, fahişeler ve daha niceleri...

Bu sarsıcı gelişme, Çin'in Afrika'da filizlenen varlığının milyonlarca insanın geleceğini şekillendiriyor, kıtayı jeopolitik açıdan yeniden biçimlendiriyor. Çin-Afrika ilişkilerinin bilinmeyenlerine açıklık getirmek adına konunun derinlemesine incelenmesi Çin'in bu kültürel ve ekonomik istilasının nedenlerine, Afrika'nın denklemdeki rolüne ve tüm dünya için de dallanıp budaklanarak yol açacağı sonuçlara ışık tutabilir.

Peki Çinli göçmenler Afrika'ya kalıcı olarak mı gelmişti? Afrika ülkelerindeki ekonomileri ne ölçüde değiştirebileceklerdi? Yerel halkla entegre olmak konusunda ne kadar istekliydimler? Büyüyen göçmen nüfusu kıtada başka neleri değiştirecekti?

Hepimizin bildiği gibi devletler her zaman plan yapar. Çin ve Afrika ülkeleri de istisna değil. Pekin yönetiminin verdiği krediler ve devlet sermayeli dev şirketlerce tamamlanan mega-projeler, Çin'in Afrika'yla geliştirmekte olduğu ilişkilerle ilgili manşetlere konu oluyor. Ancak geçmiş örneklerden bildiğimiz gibi gerçeklik çoğu zaman sayısız küçük aktörün başarılarıyla şekilleniyor. Bu kapsamda Çin'den Afrika'ya yerleşen her göçmen bu önemli ve yeni ilişkiyi şekillendirmeye yardımcı olan bir mimar adeta. Bunu kısmen anavatanlarıyla yakın bağlantılar kurarak, kısmen de gayri resmi yollarla ve hatta bazen kayıt dışı şekilde mal, ürün ve sermaye aktarımıyla beceriyorlar.

Afrika'ya Çinli göçmen akınını başlatan ana nedenlerden biri de kulaktan kulağa yayılan söylentiler. Kıtanın sunduğu sınırsız sayılabilecek fırsatlarla ilgili haberler Çin'in en ücra yerlerine bile ulaşmış durumda. Böyle bakıldığında Afrika'ya ayak basan her Çinli zincirleme göç diyebileceğimiz bir fenomenin tetikleyicisi durumunda, zira o bireyin akraba ve arkadaşları da çoğu zaman peşinden geliyor. Yeni gelenlerin davranışları, Afrikalılarla kurdukları ilişkiler, çalışma şekilleri ve iş ahlakları, yerel kanunlara, gelenek ve göreneklere, çevreye ve her şeyden öte oranın insanlarına gösterdikleri saygının derecesi Çin'in imajını belirliyor. Daha önemlisi, Çin'in kıtaya olan genel ilişkisini Pekin yönetiminin dikkatle planlayacağı her türlü eylemden daha fazla şekillendireceği kesin.

Herkesin bildiği gibi Çin dünyanın en hızlı büyüyen büyük ekonomisi. Son 20 yıllık süreçte yıllık bazda ortalama %10,2'lik bir büyüme kaydederek küresel büyümenin %40'unu oluşturdu. Geçtiğimiz 30 yılda ekonomik açıdan olağanüstü bir büyüme yaşayan Çin'de GSMH on katına çıktı. Ancak bu büyümeyle birlikte kıyasıya rekabet ortamına ve günlük stresin yoğunluğuna katlanamayan çok sayıda Çinli çareyi ülkeyi terk etmekte buldu. Afrika'ya yeni yerleşen Çinliler anavatanlarıyla ilgili beklentilerini, sorunlarını ve başarısızlıklarını çekinmeden dile getirebiliyor. Buna karşılık, Afrika'nın inanılmaz derecede özgür ve fırsatlarla dolu olduğu görüşündeler. Ayrılan kadar ülkelerinin ne kadar baskıcı olduğunun farkında olmadıklarını ancak Afrika'ya yerleştikten sonra nefes alabildiklerini itiraf edenlerin sayısı az değil. Çin'in sıkış tepiş, haset ve aşırı rekabetçi ortamından çok farklı olduğunu düşündükleri kıtada birçok Çinliye göre yolsuzluk da çok daha az.

Çoğu zaman gözden kaçmasına rağmen, son zamanlarda Afrika inanılmaz bir büyüme yaşamaya başladı. IMF'ye göre 2013-2017 döneminde en hızlı büyümesi beklenen 20 ülkeden 10'u Sahra-Altı Afrika'da yer alıyor. Afrika'nın tarihsel olarak bir yol ayrımında olduğu söylenebilir. Nüfus özellikleri, eğitim ve iletişim teknolojileri gibi unsurların birleşimi, birçok Afrika ülkesinin fakirlik ve geri kalmışlıktan kurtularak orta gelirli ülkeler düzeyine ulaşmasını sağlayacak olanaklar sunuyor. Geçtiğimiz on yılda Afrika'da yaşanan genel büyüme oranı neredeyse Asya'ya yetişti. Üstelik yeni verilere bakacak olursak kısa süre sonra küresel anlamda liderliği elde edecek gibi görünüyor. 1 milyarlık Afrika nüfusunun 2050'ye kadar 2 milyar insana ulaşacağı öngörülüyor. Yüzyıl sonuna gelindiğinde ise bu rakamın 3.5 milyara dayanmış olması bekleniyor. Bu, kıta nüfusunun Çin ve Hindistan'ın toplamından daha kalabalık olacağı anlamına geliyor.

Büyüme ve gelişme elbette ki aynı şey değil. Sadece en etkin ve adil şekilde yönetilebilen ülkeler ellerindeki hammadde ve yeraltı kaynaklarıyla genç nüfuslarını doğru değerlendirerek

refah düzeylerini arttırabilir. Büyüme zamanlarında hükümetlerin kısa vadede kasaları doldurup kısa sürede heba etmeleri çok olası. Üstelik Afrika'daki pek çok ülke genellikle başkanlık sistemiyle yönetildiği için halkının çıkarını gütmeyen bu yönetimler kısa vadeli kazançlar uğruna madenlerini, topraklarını peşkeş çekmeye devam etmekte. Vizyonu olmayan açgözlü politikacıların kendi nüfuslarını eğitip iş sahibi yapmak yerine yeni şehirler ve şatafatlı sarayların inşası gibi prestij projelerine para akıtmaları, aşırı harcama yapmaları ve elde ettikleri haksız kazançları yurtdışındaki banka hesaplarına hortumlamaları şaşırtıcı olmaz. Böylesi ülkelerin nüfusu arttıkça şehirleri fazla kalabalıklaşacak; istikrarsızlaşan yönetimleri kronik sorunlarla mücadele ederken yeraltı kaynakları tükenecek ve çevre geri dönüşü olmayan bir şekilde zarar görecektir. Kıtadaki nüfusun doruğa ulaştığı ve dünyanın birçok yerinde halihazırda bilinen petrol ve maden rezervlerinin tükeneceği 2050'ler Afrika için yeni bir dönüm noktası olacak. Afrika'nın bazı yerleri için kıtanın Çinliler tarafından yeniden keşfi, Çin'in doğru zamanlamasını bir kez daha teyit edecek. Bu doyumsuz dev iş ortağının artan talepleri ve buradan gelecek yatırım fazlası büyümeyi sürekli kılacak ve yegane fırsatlar yaratacak. Daha bahtsızlar içinse Çin ve doyumsuz iştahı öngörülebilir bir çöküşü tetikleyecek.

Çoğumuz farkında olmasak da, geride kalan on senelik süreçte Afrika'ya büyük yatırımlar yapan Çin yönetimi, bir bakıma Batı'nın kıta üzerinde asırlardır süren hakimiyetini belirgin biçimde sonlandırdı. Bunun kökleri aslında biraz daha geriye gidiyor. Belki de dönüm noktası olarak 1996'da Çin devlet başkanı Jiang Zemin'in 6 Afrika ülkesini ziyaret etmesi sayılabilir. Etiyopya'nın başkentinde bulunan Afrika Birliği merkezinde yaptığı konuşmasında Zemin, Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun (FOCAC) kurulmasını teklif etmişti. Bu, tarihi gelişmelerin ilk önemli adımı olarak kayda geçti. Zemin Çin'e döndükten sonra iş dünyasına hitaben yaptığı ilk konuşmada Çin şirketlerinin yeni iş kolları geliştirmek üzere yurtdışına açılmaları gerektiği konusunda açık bir çağrı yaptı. Daha önce hiçbir Çinli lider böyle bir istekte bulunmamıştı ve ana hedef en başından Afrika olarak gösterilmişti. Zemin'in önyak olduğu forum, Pekin'de 53 Afrika liderinin katılımıyla ilk defa 2002'de gerçekleşti. Zirvede Çin yönetimi kıtaya aktardığı kalkınma yardımlarını iki katına çıkarmayı, 5 milyar dolarlık bir Afrika kalkınma fonu oluşturmayı, mevcut borçların tamamını silmeyi, Etiyopya'da yeni bir Afrika Birliği genel merkezi inşa etmeyi, kıta genelinde 5 adet "ticaret ve işbirliği" bölgesi kurmayı, 30 yeni hastane, kırsal bölgelerde 100 yeni okul inşa etmeyi ve 15 bin Afrikalı profesyoneli eğitmeyi taahhüt etti.

Resim 1: Afrika Kıtası

2013'e gelindiğinde Pekin'in Afrika projesi artık iyice yol almıştı. Derecelendirme kuruluşu *Fitch*'e göre Çin İhracat-İthalat Bankasının 2001-2010 döneminde Afrika ülkelerine olan yatırımı 62,7 milyar dolar seviyesinde gerçekleşti. *AidData* adlı araştırma grubuna göre aynı dönemde Çin'in tahmini taahhütleri 74,1 milyar dolara ve tamamlamış olduğu projelerin toplam tutarı 48,6 milyar dolara ulaştı. Fakat tüm bunlar olurken, belki de en ince detayına kadar düşünülmüş devlet planlarının da süzgecinden kaçan tarihi başka bir gelişme yaşanıyordu. Yine 2001-2010 döneminde münferit olarak hareket eden bir milyona yakın Çinli kendilerine yeni bir gelecek yaratma umuduyla Çin'den kendi istekleriyle ayrılıp Afrika'ya yerleşti. Çin'de gündelik hayatın kaçınılmaz bir parçası haline gelen yolsuzluk, ülkenin her yerinde kronik seviyelere ulaşmış çevre kirliliği ve bununla bağlantılı sağlık sorunları endişesi, inanç ve ifade özgürlüğü alanındaki baskılar, Çinlilerin başka yerlerde hayat kurma isteklerini körükleyen temel unsurlar. Nüfus yoğunluğu nedeniyle yaşam alanının neredeyse kalmamış olması da cabası.

Çin'in Afrika'daki imajını ve kıtaya olan bağlarını şekillendiren de Çinli göçmenlerin iş yapma tarzı, yatırım eğilimleri, genel tutum ve davranışlarıyla yerel insanlarla kurdukları ilişkilere. Yeni gelenler arttıkça husumet de kaçınılmaz oluyor elbette. Senegal, Namibya, Malavi ve Tanzanya'da yerel tüccarlar ülkelere gelip işlerine çomak sokan Çinlilerden şikayet ediyor. Altın rezervi açısından zengin Gana'da yetkililer verimli toprakları ele geçiren, çevreyi yağmalayan, ormanları kesen ve su yollarına cıva döken Çinli kaçak madencilerle uğraşiyor. Çinlilerin mevcut tüm iş kollarına kısa sürede sirayet ederek yerlilerin işlerini alt üst ettiği Zambiya'da ise Çinli göçmen dalgası çoktan ulusal seçimlere malzeme oldu.

Takip eden sayfalarda Çinlilerin Afrika'nın çeşitli ülkelerinde faaliyetlerine dair örneklerle, farklı yerlerin ortak sorunlara, göçmenlerin kişisel hikayelerine, yerel halka olan ilişkilerine ve karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmek için bulunan çözümlere yer verilecek; bu bağlamda gelecekle ilgili sorulması gereken sorulara değinilecektir.

--MOZAMBİK--

Afrika'nın sunduğu fırsatlar kulaktan kulağa yayılıp çok sayıda Çinlinin pıllını pırtısını toplayıp kıtaya taşınmasına neden oldu. Bu akında dünyadaki tarıma elverişli arazilerin %60'ının Afrika'da bulunduğu dair tehlikeli yanlışın payı da büyük. Göz alabildiğine uzanan yemyeşil kırların, kendi ülkelerinde dip dibe yaşamaktan bıkmış, çabucak kalkınabilecekleri yeni yerler arayan Çinli maceraperestleri çekmesini anlamak zor değil. Kıtanın topraklarının işlenmemiş ve bomboş görünmesinin sebepleri arasında bereketinin artması için tarlaların uzun sürelerle nadasa bırakılmasını gerektiren geleneksel çiftçilik yöntemleri ve toprak mülkiyetinin kolektif olması sayılabilir. Yakın zamana dek tarım arazilerinin kontrolü, yerel kabile reislerinin veya kralların elindeydi. Ancak bolluk inancının yanlış olması nedeniyle ne bu saydıklarımız ne de kıtanın geçmişi. Her şey Afrika'nın geleceğine bağlı, çünkü kıtanın hızla artan nüfusu sayesinde henüz işlenmemiş veya sahipsiz duran tarım arazilerinin yoğun talep göreceği kesin. Ezelden beri dünyanın en fakir 10 ülkesi arasına giren Mozambik kıyıları Afrika'nın en yoğun ormanlarına, el değmemiş kumsallarına sahip. Bu doğal güzelliklere ek olarak 2012'de kömür madenleri ve denizaltı doğalgaz kaynakları keşfedilmesiyle ülke sadece Çinliler için değil Bangladeşliler, Endonezyalılar ve elbette Portekizliler için çok cazip bir hale geldi.

Kıtaya ayak basan pek çok Çinli gibi daha iyi bir gelecek umuduyla ülkesini terk etmiş olan Hao Şengli, Mozambik'in başkenti Maputo'nun kuzeyinde kalan kırsal bir bölgede tarım yapmak amacıyla büyük araziler kiralamış ellili yaşlarda bir işadamı. Çin'de baş gösteren arazi sıkıntısı Hao'nun yolunu Kaliforniya eyaletinin yaklaşık iki katı büyüklüğünde, verimli tarım arazilerine sahip Mozambik'e düşürmüştü. Artık Mozambik'in her kasabasında hatta köyünde Çinliye rastlamak mümkün. Üstelik çoğu Mozambik'e Hao'nun memleketi Fuji'den gelmiş. Hao çay, şeker, tütün ve stevya (şekerotu) gibi getirisi yüksek tarım ürünleri yetiştirmek hayaliyle buralara gelip toprak kiralamış. Çiftçilik hakkında hiç deneyimi olmaması ve hayalini tamamen yabancı olduğu bir yerde gerçekleştirme düşüncesi onu hiç korkutmamış. Dedikine göre, Çinli bürokratlar yerli halkla iletişim kurmayı beceremediği için dünyanın en fakir 10 ülkesinden biri olan Mozambik'te anavatanının el attığı 60 milyon dolarlık stadyumlar gibi prestij projeleri

başarısız oluyor. Yerli halkın pazar kapasitesinin yetersizliğinden, başlarında durmazsan asla çalışmadıklarından yakınıyor. “Çok gururlular, küçük düşmekten çok çekiniyorlar” şeklindeki yorumu genel olarak göçmen Çinlilerin yerli halka karşı duydukları en temel ve kayıtsız ırkçılığı özetliyor.

Çinli işadamı Şengli “İnsanın çocuklarına bırakabileceği en iyi şey para değil, tecrübe ve imkanlardır” diye konuşmasına devam ediyor. Çin’deki oğullarını okuldan alıp, Mozambik’e getirmeyi planlıyor. Mozambikli genç kadınlarla evlendirip melez torunları sayesinde artık yabancı muamelesi görmeyeceklerinden ve toprakların da aile içinde kalacağından bahsediyor. Çocuklarına okulu bıraktırmak, eğitime çok önem veren Çin kültürü kalıplarına ters düştüğü için hayatlarını kazanmak için ne yapacaklar diye sormadan edemiyorum. “Kimya, fizik, matematik bilmelerine gerek yok İngilizce öğrensinler yeter. Dış ticarete odaklanmalılar, gümrük memurlarıyla nasıl baş edeceklerini ve hesap makinesi kullanmayı bildikleri sürece iş yapıp para kazanırlar” diye yanıtıyor. “Üstelik Mozambik’te eş bulup evlenmek çok kolay. Seçtiğin kadının babasına hediye olarak biraz para, bir miktar kumaş ve biraz da alkol götür, tamam. Yaklaşık 12 dolara kadın satın alabilirsin.” Mozambikli kadınlarla seks yapmanın da değişik ve tuhaf olduğunu söylüyor. “Çinli kadınlara sarılıp okşaman, önce havaya sokman gerekir, Mozambiklilerle ise hemen sevişmeye başlayabilirsin.”

Hao Şengli uykuya dalınca dikkatimi şoförüne yöneltiyorum. Maputo’nun yerlisi olan John ile ülkesinin tarihiyle ilgili konuşmaya başlıyoruz. “1930’larda sömürgeciler bizi zorla çalıştırdılar. Kendi ülkemizde onların kölesiydik. Halkımızın hiçbir hakkı yoktu. Her şey onların merhametine kalmıştı.” Eskiden Portekiz sömürgesi olan ülkenin uzun süren kurtuluş savaşında stratejik açıdan çok önemli bir hat olan Limpopo Nehri üzerinden geçerken, “Halkımızın modern silahları yoktu. Portekizlilerle mızraklarla savaştık,” diyor. Günümüzde Portekiz’deki ekonomik durgunluk ve borç krizinden kaçıp Afrika’ya gelen Portekizlilerle ilgili ne düşündüğünü sorduğumda şaşırtıcı bir yanıt veriyor: “Buraya ne kadar çok yabancı gelirse o kadar iyi. Gelip bizi eğitmelerine ihtiyacımız var. Ancak o zaman Mozambiklilerin nelere kadir olabileceğini tüm dünyaya gösterebiliriz.”

Mozambik bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra başka bir uzun ve kanlı mücadele daha başladı. Bu defa ülkeyi yöneten sosyalist parti ile Rodezya ve Güney Afrika gibi *apartheid* rejimlerce desteklenen isyancı gruplar arasında 15 yıl süren çatışmalardan sonuncusu 1992’de son buldu. Mayınlarla, sivillere akıl almaz zulümlerle bu savaş Afrika’nın gördüğü en şiddetli ve tahrip edici savaşlardandı. İç savaş kazanan isyancı grup Marksist iktidar partisine dönüşünce çok partili seçimlere geçildi ancak bu demokrasinin içinin boşaltılmasını engellemedi. Devlet ve iktidar partisi arasındaki ayrım kayboldu. Bağlantıları olan küçük bir grup, genellikle ülke topraklarını ve doğal kaynakları yabancılara satarak giderek zenginleşmeye devam ederken, halkın geri kalanı yoksullukla pençeleşiyordu. Bir tür gangster kapitalizmi denebilecek bu denklem, Afrika’nın doğal kaynak zengini pek çok ülkesinin ortak sorununa dönüşerek karamsarlığı da beraberinde getirdi. Trajik tarihi, Mozambik’in verimli topraklara, balığı bol denizlere, geniş tropik ormanlara ve zengin maden yataklarına sahip olduğu halde, neden bu kadar fakir kaldığını açıklamaya yetiyor.

Çinlilerin yaşadığı Xai-Xai adlı kasabaya varmak üzereyken girdiğimiz Güney Afrikalı bir şirkete ait benzin istasyonu, ülkenin kederli mazisinden bir kopuşu simgeliyor. Yabancı şirketler Mozambik’e girmeden çok daha önce ülke ekonomisinde tek ortak Portekiz’di. Karşılıklı alışveriş şartları iç karartıcıydı. Ülkede ithalatın tümü Portekiz tekelinde rekabetsiz ve fahiş fiyatlarla yapılıyordu. Kaju fıstığı ve diğer tarım mahsulleri, tropik kereste, balık gibi hammadde ve işlenmemiş ürünlerin ihracatı ise Lizbon’un belirlediği fiyatlarla yine sadece Portekiz’e satılıyordu. Herhangi bir yabancı yatırım olursa da bu yine Avrupa’nın en yoksul ülkelerinden biri olan Portekiz’den geliyordu. Günümüzde ise Güney Afrikalı şirketler Maputo çevresinde mantar gibi çoğalan benzin istasyonları, büyük süpermarketler ve mağaza zincirleriyle Mozambik ekonomisini canlandırmaya devam ederken, Güney Afrika ile kıyaslanamayacak kadar büyük bir yabancı güç olan Çin, Mozambik’teki yerini sağlamlaştırıyor. İkinci el kamyonet satış yerlerinden, geniş çiftliklere Çinliler kıtaya yerleşip iş kurmaya devam ediyor.

Bu tablo, Afrika'nın ciddi bir tarihsel değişim geçirdiğinin göstergesi. Kıtanın, küresel ekonominin uzun zamandır ihmal ettiği üvey evladı konumundan çıkıp en çok ilgi gören bölgeye dönüşmeye başladığı yönündeki iyimser görüşü destekliyor. Çinli yatırım ve taleplerle güdülen bu durum, Çin'in Afrika ile ticaretinin her yıl %20 artmasıyla son zamanlarda Avrupa ve ABD ile yaptığı ticareti geride bıraktı. Batılı liberal ekonomistler, Afrika'nın kaynaklarına göz diken zengin ülkelerden gelen yabancı yatırımcıları çektiği sürece kalkınacağını; bu sayede ticaret artarken sermaye ve teknolojinin de ülkeye akacağını öngörüyordu. Hatta Çin'in ilgisi üzerine Mozambik'in bu sürece girmiş olduğunu söyleyenler bile oldu. İddialara göre ülke nihayet küreselleşiyordu ve ilerleme yolundaydı. Ancak şu anda sayıları 100 bini bulan Çinli göçmenler arttıkça yasadışı balıkçılık, kereste kaçakçılığı, büyük çaplı yolsuzluklar ve rüşvet olayları gibi sorunlar da artmaya devam ediyor. Toprakların ve doğal kaynakların kullanımında herhangi bir denetim yok. Her şey tepeden inme yollarla yapılıyor. Cumhurbaşkanı ne derse o oluyor. Yeni bulduğu zenginlikle bir sürü inşaat projesine kalkışan ülkede en büyük problem cehalet fakat eğitim adına herhangi bir girişim, kapasite geliştirmeye yönelik atılmış bir adım yok. Zaten herhangi bir ülkede yerel halkı işin içine katmadıkça yabancı yatırımlara bağlı olarak kalkınma sağlamak çok güç. Sonucun Mozambikliler için iyi olabilmesi için insanların biran önce haklarını öğrenmesi şart. Acilen toplumun tabandan katılımını sağlamak gerek. Çünkü gözleri açıldığında iş işten geçmiş olacak.

--ZAMBİYA--

Diğer Afrika ülkelerinden daha önce göçmen akınına uğrayan Zambiya, halen kıtada Çinlilerin en çok göç ettiği ülke konumunda. 1990'lardan bu yana Zambiya'ya yerleşen Çinlilerin sayısı 100 bini aşıyor. Bunun getirisi götürüsü ne olur zaman gösterecek ancak çeşitli ekonomik göstergelere göre çok sayıda Afrikalının gelir düzeyi ciddi oranda yükseldiği için orta sınıfta belirgin bir artış yaşanıyor. Görünen o ki önümüzdeki 10-20 yıl boyunca bu artış hızla devam edecek. Bunun nedenlerinin başında Afrikalılar arasındaki ticaretin artması, telekomünikasyon, bankacılık ve ulaşım hizmetlerinin kuvvetlenmesi geliyor. Son on yılda Afrika'nın orta sınıfı 300 milyon kişiyi aşarak Hindistan'ın orta sınıfını geride bıraktı. Kıta genelinde eğitim yatırımlarında patlama yaşanıyor. BM'e göre 2000 yılından sonra ortaokula kayıt sayısı %48 artış gösterdi, yüksekokullara kayıt ise %80'e fırladı. 2013'te Dünya Bankası Afrika'nın ekonomik büyümesinin %60'ının tüketici kaynaklı olduğunu açıkladı. Bu ve benzeri değişimler Afrika Kalkınma Bankası'nın tahminlerine göre 2030'da Afrika toplumlarının büyük bölümünde halkın çoğunluğu alt-orta sınıf ve orta sınıfa dahil olacak.

Aslında ülkenin Çinlilerin gözdelerinden birine dönüşmesi siyasi bir rastlantıya dayanıyor. Çin'in resmi olarak Afrika'yı kucaklaması Zambiya'nın politik ekonomisindeki radikal dönüşüme denk gelmişti. 1990'ların başında tek partili sosyalist zihniyetli etkin bir devletten çok partili sisteme geçerek Washington'ın standart ekonomik reçetelerini uygulayan bir demokrasiye dönüşüverdi. Ülkenin ekonomik gidişatının değişmesi, büyük sanayilerin tekel kontrolünün devlet tarafından toptan tasfiyesini gerektirdi. Diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi IMF ve Dünya Bankası uygulamalarına geçince ulusal telekomünikasyon ve enerji santralleri satışa çıkarıldı, ticaret ve tarım yabancı yatırımcılara açıldı. Zambiya'nın en büyük zenginliği olan bakır madenlerinin özelleştirilmesi de bunlara dahildi. Tam bu sırada Çin hükümeti, kamu şirketlerini yurtdışında yatırım fırsatı aramaya yönlendiriyordu. Zambiya genelde Batılıların es geçtiği bir ülke olduğu için parsayı toplayan Çinliler oldu. Zambiya ticarete açılmıştı, istikrarlıydı ve insanları nazikti. Üstelik hükümeti Çin sempatizanıydı. Bunun başlıca nedeni ise 1970'lerde yapılarak Zambiya'yı Tanzanya üzerinden denize bağlayan, dolayısıyla Güney Afrika'ya bağımlılığını azaltan TAZARA demiryoluna Çin devleti tarafından muazzam destek verilmiş olmasıydı. Çin'de çabucak yayılan bu bilgiler fırsatlar ülkesine akın başlattı.

Çin taşrasından kalkıp buralara gelen ve bakır işleme tesisi kuran Yang Bohe ile buluşmaya giderken başkent Lusaka'nın merkezinden kuzeye doğru ilerledikçe yeni ticaret merkezleri ve bulvarların yerini aşırı kalabalık gecekondu mahalleleri almaya başlıyor. Ülkede işsizlik o kadar yüksek ki, iş bulma umudunu çoktan yitirmiş genç erkekler artık iş aramaya gerek

bile duymuyorlar. Yol boyunca, hayatlarını büyükşehirde yeniden kurma hayaliyle başkente taşınan genç adamlarla dolu kamyonlara rastlamak çok sıradan.

Tüm kıtada esmekte olan değişim rüzgarını, Lusaka gibi şehirlerde boy gösteren gösterişli alışveriş merkezlerinde hissetmek mümkün. Gündüzleri evhanımları ve orta yaşlı müşterilerle dolup taşan alışveriş merkezleri, akşam olunca gençlerin akınına uğruyor. Belli ki Batılı zengin ülkelerdeki gençlik modasını yakından takip ediyorlar. Düşük pantolonlardan görünen *boxer* şortları, ters taktıkları beyzbol kepleri ve spreyle boyalı kaykaylarıyla dolaşan bu gençlerin işçi sınıfından gelen anababaları çocuklarının kendilerinden daha iyi eğitim almalarını sağlayabilmiş çalışkan Afrikalılar. Gençlerin değişimi sadece son moda giysilerden, akıllı telefonlardan ibaret değil, hırsları ve hevesleri de Batılı gençlerle aynı. Doktor, avukat ya da pilot olmak istediklerini söylemeleri bana Amerikan Rüyasını anımsatıyor. Yeni orta sınıfın yükselişine tanık olan Lusaka'da şehrin her köşesi biri bitip diğeri başlayan emlak projeleriyle dolu. Afrika'nın her yerinde kentleşme son hız devam ediyor.

Ndola yolunun biraz gerisine orta sınıftan yöneticilere ait konforlu villalar sıralanmış. Muazzam çimleriyle birbiri ardına dizilmiş golf sahaları, eski polo sahaları ve squash kulübü genelde bomboş dursa da akşamüstü golf oynayan birkaç Çinli işadamına rastlamak mümkün. Afrika'ya göç etmek, şu anda Çin'in doğu kıyısında yaşayan zengin şehirli gençlere akıl karı gelmeyebilir ancak Yang gibi Çin'in kayıp kuşağı için kaybedilen zamanı yakalamak için son fırsat gibi görünüyor. Kültürel Devrim döneminde yetişmiş olan 62 yaşındaki Yang, cahil bir işçi olmak istemediği için kendini geliştirmeye karar vermiş. Kendi başına İngilizce öğrendikten sonra Çin'in yurtdışına çık politikasının ilk günlerinde İngilizce bilenler hayli revaçta olduğu için hemen iş bulup, mühendislik ve inşaat firmalarında çalışmaya başlamış. Orta Doğu'da teknik plan ve sunumları tercüme ederek yıllarını geçirdikten sonra 2002'de Afrika'da inşaat sektörü devlerinden Çin Yol ve Köprü Şirketi için çalışmaya başlamış. Ndola'da su şebekesi çalışmalarında yapılan kazılarda teknik çeviri yaparken boru döşenen yerlerde kayaların arasında yeşil taşları farketmiş. Yerli halkın malaşit dediği bu doğal taşın içeriğinde yüksek oranda bakır olduğunu öğrenmiş. Civarda çok bol olduğunu anladığından bundan nasıl para kazanırım diye düşünüp Çin'e teste göndermiş. Bu doğal taşın içinde yeterli oranda bakır cevheri olduğunu öğrenince de kolları sıvamış. 5000 yıl önce de insanlar bakır işliyordu diyerek çok basit ve ucuz teknikler kullanarak işe koyulmuş. Çin kökenli Avustralyalı bir işadamıyla ortaklık kurup 2005'te 625 bin dolar harcayarak kendi tasarlayıp yaptığı ocağın maliyetini 2 ayda çıkarmış. Ancak kaçınılmaz bir şekilde tersine dönen dalga, büyük umutlarla Kongo'nun Bakır Maden Kuşağına yerleşen diğer Çinlilerin çoğunu batırdı. Yok pahasına çalıştırdıkları Kongolulara ise talih zaten hiç gülmedi. Maden işinde şansın önemi büyük ancak uzun vadede akıllı ve şanslı olanlar oyunda kalabiliyor. Şansının yaver gittiğini söyleyen Yang'ın planlı ve stratejik çalıştığı belli ancak ne eldiven, ne kask hiçbir güvenlik önlemi olmadan çalıştırdığı işçilerle sağlıksız çalışma koşullarını umursamadığı da açık.

Maden arama ve işleme çalışmalarında yok olan yüzbinlerce ağaç, çukurlara gömülen, havaya saçılan toksik atıklarla zehirlenen doğa ve madenlerle birlikte tükenen hayatlar da cabası. Polis, maliye, müfettişler vb. herhangi bir denetim olduğunda ise Yang, Çinli değil Avustralyalı bir şirket olmanın getirdiği rahatlığa sığınıyor. Zambiya'daki diğer Çinlilerle pek görüşmeden kendi işine bakan Yang'e göre "Zambiyalılarının en iyi özelliği, paylaşma huyları. Beyaz ve sarı ırkta çok nadiren bulunacak kadar paylaşımcılar. Yetimleri kendi çocuklarından ayırmazlar. Onların gözünde herkes eşit. Buradaki Çinli işadamlarının şüpheli işler çevirmesi de beraberinde yardım ve yataklık suçunu getiriyor."

Afrikalıların Çin'in kıtadaki ekonomik etkinliğiyle ilgili en çok yakındıkları durum, ihaleyi alan şirketlerin projelerde çalışmak için işçilerini de Çin'den getirmeleri. Eleştiriler, vasıfsız işçi getirilmesine yoğunlaşıyor; Çin'in tüm ihaleleri ucuza kapatabilmesinin sırrı Çinli şirketlerin Çinli mahkumları çalıştırması olarak yorumlanıyor. Bu söylenti Afrikalıların Çinli işçilerin koşullarda yaşamasını, toplu hareket etmelerini anlamalarını kolaylaştırıyor. Dolayısıyla Afrikalılar, Çinlilerle rekabet etme şansı olmadığını kabulleniyor. Ancak bu söylentilerin gerçekle alakası yok. Yine de Çinli şirketlerin istihdam koşullarının tartışılmasının önünü açtığı kesin. Asıl sorun ise istihdamdan ziyade teknik bilgi ve becerilerin Afrikalı çalışanlara aktarılmaması.

Çinli bir şefe ödenen maaş aylık 1500 dolar. Bu meblağ Çin'de sıradan bir esnafın kazanacağı iki katı; kalifiye bir Zambiyalı işçinin kazandığı maaşın ise 10 katına denk. Vasıfsız işçilere ödenen ise aylık 300 dolar. Yang'ın üretmekte olduğu ve Çin'e ihraç edilmeyi bekleyen kabarcıklı bakır denen metal yığını ise milyonlarca dolar değerinde.

Zambiya'nın kalkınmasının 50-100 yıl süreceğini düşünen Yang, üç kuşak boyunca iyi eğitim verilmedikçe gelişmenin mümkün olmadığı görüşünde. Fakat ülkenin döviz gelirinin %70'ini oluşturan bakır madenlerinin o kadar uzun süre dayanmayacağı kesin. Yang maden tükense de işlenecek toprakları olduğunu ve Zambiyalıların kuvvetli insanlar olduklarını ancak çok sıkı çalışmadıklarını ekliyor. Bu noktada çok sayıda Çinlinin ortak önyargısı yine devreye girerek Çinli işadamlarının Çin'den yarı vasıflı işçi getirmelerinin kendilerine göre mantığını ortaya koyuyor.

Kurşun-çinko cevheri anlamına gelen Kabwe şehrini geçtikten sonra Kapiri Mposhi'ye vardığımızda, istasyonun etrafında yerfıstığı satan kadınlar, köy tavuğu satan adamlar, papaya ve patates satan genç kızlar, çuval çuval kömür satan yaşlı kadınların arasından geçiyoruz. 1895'te Amerikalı kaşif Frederick Russel Burnham'ın bakır yataklarına benzeyen jeolojik oluşumları ilk keşfettiği yer olan bu kasaba aslında Bakır Maden Kuşağı denen bölgenin başlangıcı olarak kabul edilir. O dönemde Burnham, Birleşik Krallık Güney Afrika Şirketi'ne yazdığı raporda yöre halkının yetenekli işçiler olduğunu ve bakır ve demirden yaptıkları ürünlerini Portekizliler ve Araplarla takas ettiklerinden bahsetmiş, bakır ve demir madencileri oldukları için madenlerin çıkarılıp işlenmesinde çalışabileceklerini belirtmiştir. Ancak bu gerçekleşmeden önce, Kongo Bağımsız Devleti'nin sınırlarının Birleşik Krallık Güney Afrika mülkiyetindeki arazilerden ayrılması gerekti. Britanya ile sınır hattının nereden geçeceğine yönelik anlaşmazlık çözülemeyince Belçika Kralı II. Leopold konuyu ülkesi bölgede oyuncu olmayan İtalya Kralı'na devretti. O da bölgenin sınırlarını çizerken üç büyük nehre göre karar verdi. Öte yandan Belçika da Msiri denen bölgedeki yerel krallığın hükümdarını öldürüp topraklarını talep etmekte İngilizlerden çabuk davrandı. Sınırların gelişigüzel belirlendiği sömürge döneminde Afrika adeta bir yapboz tahtasına döndü. Zambiya haritasının yamuk bir çanı andıran tuhaf şekli de böyle ortaya çıktı. İtalyan kralın çizdiği sınırın dünyanın en büyük bakır rezervlerinin üzerinden geçtiği ve büyük parçayı Kongo'ya bırakmış olduğu çok sonradan anlaşıldı.

Çin ile Afrika ilişkisi dendiğinde, genellikle aklımıza doğal kaynaklara erişimin güvence altına alınması meselesini getiriyor. Çünkü Afrika dünyanın en büyük maden deposu. Bakır üreten ülkelerin başında gelen Zambiya, Afrika'nın güneyinde denize kıyısı olmayan bir kara ülkesi. Günümüzde küresel bakır talebinin %40'ı yalnızca Çin'e ait. Çin'in Afrika tutkusuyla ilgili spekülasyonlar arasında gözardı edilen daha ileri dönük bir motivasyon ise Çin'in ihracat odaklı endüstrilerine pazar yaratmak. Dolayısıyla gün geldiğinde Batılı ülkeler ve Japonya'nın yaşlanan tüketicileri ve borçla dönen ekonomilerinden geriye kalacak olan boşluğu doldurmak.

Çinli diplomatlar, ticaret yetkilileri ve iş yöneticileri gibi Chengdu ve Guangzhou gibi yerlerden kalkıp Afrika'ya göçen sıradan Çinliler de aynı fikirde. Anavatanları hızla büyümesine rağmen, gurbette daha iyi bir hayat sağlamak adına birikimlerini koydukları Afrika'da kendilerine daha çok gelecek görüyorlar. Çinli göçmenlerin tuttuğu bahsin umutla, idealistlikle ya da ideolojiyle ilgili yok. Yüzyıl önce Batılıları, yoksulluğuna ve bitmeyen kargaşasına rağmen Çin'e çeken şey neyse, şimdi burada aynısı geçerli. Herkese bir çift pabuç satsan servet kazanırsın mantığı yani. Yeni yapılan konutlara kapı, pencere, çatı malzemesi, banyo-mutfak tesisatı derken müthiş bir pazar var ortada. Afrika'da beslenecek boğaz sayısı artıyor. Besicilik yapanlar, çiftçiler, ithalatçılar, otomobil ve motosiklet satıcıları, hepsi Çinli. Şu anda kıtanın sunduğu fırsatları herkesten iyi kavramış olan Çinliler giyimden, araç gerece bin çeşit mal satmak üzere Afrika'dalar ve bundan da çok memnunlar. Mesela Çinli bir göçmen arkadaşıyla başlattığı tavukçuluk işinden köseyi dönmüş ve yıllar içinde genişlettiği arazisine kurulu modern tesislerde domuz ve kümes hayvanları yetiştirmekte olan Hu Renzhong'a göre Zambiya'da geleceği hemen şimdi görebilirsin. "1995'te 22 yaşında ülkeye geldiğimde insanların yiyecek almaya parası yoktu, et yemeye güçleri yetmiyordu. Toprak ise kaliteli ve ucuzdu."

Tezcanlı Çinlilerin bu coşkusu mantıksız mıydı yoksa dünyanın ücra bir köşesinde büyük bir değişimi işaret eden bu eğilimi Batılılardan önce mi yakalamış oldular?

Çin finansmanı ile yapılan 45 bin kişilik dev stadyuma giderken yol üstünde bir Çin restoranı ve Çinli bir veteriner kliniği gözümü çarpıyor. Stadyum inşaatının tam karşısında duran reklam panosunda Devlet Başkanı Banda'nın gülümsediği bir resminin üzerinde iktidar partisinin seçim sloganı "Paranız İş Başında" yazılı. Gündeminin demokrasi ve insan haklarıyla güdüldüğünden açıkça şüphe duyulması Çin'in Afrika seçimlerine kayıtsız kalmasını gerektirmiyor. Stadyumun açılışı, üç ay kalan seçimlere yetiştirmeye çalışılıyor. Çin Büyükelçisinin katıldığı kurdeleli Lusaka Hastanesi açılış töreninin medyada geniş yer bulacağı kesin. Muhalefet lideri Sata geçen seçimlerden sonra Çin'e saldırmaktan vazgeçmiş görünürken, Başkan Banda Çin ile çıkar sağlanan dostluk zemininde ilerliyor.

İnşaatta çalışan Zambiyalı boyacılar Çinlilere çalışmaktan hiç memnun değil. İş bulduklarına şükretsiner yaklaşımı ise yersiz çünkü tüm şikayetlerinde son derece haklılar. Hepsinden önce aldıkları ücret çok düşük, 13 saat mesai yapıyorlar ve çok kötü muamele görüyorlar. İşten kovmakla tehdit eden veya vuran Çinli ustabaşılar olduğundan yakınıyorlar. İş güvenliği yok. Çinli çalışanlar gaz maskesi takarken Zambiyalılar koruyucu giysi olmaksızın çalıştırılmaya devam ediyor. Zehirli kimyasallara düşerek ya da yanarak ölen Zambiyalılar oluyor. "Zambiya'da işsizlik çok büyük sorun olduğu için başka şansımız yok maalesef. İnsan muamelesi görmediğimiz yerlerde çalışmak zorundayız." Bunu söyleyen alt kademedeki bir işçi değil, maden taşlarını parçalayıp işleyerek bakır konsantresi üreten Şangay Madencilik'te vardiya amirliği yapmış bir Zambiyalı. Yanındaki işçi arkadaşı ise ekliyor. "Yetkililere bildirsek de sonuç değişmez, bu yatırımcıları getiren zaten devletin kendisi. Çok iyi çalıştığımız halde Çinliler bize iyi para vermiyor. Ağır yük kaldırmak gibi işlerin de dahil olduğu işçi ücreti, haftada yaklaşık 10 dolar ve bu parayla geçinmek mümkün değil. Şimdi hamallık yaparak aynı parayı bir günde kazanıyorum."

Ülkenin ikinci büyük şehri ve bölgenin ekonomik merkezi olan 500 bin nüfuslu Kitwe'ye giderken, fidanlıklar ve atların otladığı çiftlik arazileri, susuzluktan sararmış otlarla kaplı tarlalardan geçtik. Yol boyunca uzanan elektrik hatları Afrika'nın ortak sorununu bir kez daha hatırlattı. Güney Afrika dahil tüm Afrika devletlerinin halka elektrik ulaştırma sorununu henüz çözememiştir. Günde 12-16 saat arası elektrik kesintileri normal sayılır. Ancak verimliliği saat başına üretimiyle ölçülen ve ürettiğini uzak ülkelerdeki güçlü sanayi şirketlerine satan sermaye yoğun bakır maden sanayininin 24 saat çalışabilmesi için gereken enerji her pahasına temin edilir.

Zambiya'da ilk yıllarında İngiliz sömürge rejiminin kontrolünde olan bakır madenciliği sonrasında İngiliz ve Güney Afrikalı özel şirketlerin eline geçti. 1960 ve 70'lerin başında metal fiyatlarının tırmanmasıyla zenginleşen Zambiya'nın kişi başına geliri 614 dolara ulaşarak Brezilya, Malezya, Güney Kore ve Türkiye'ye yetişti. 1994'te dünya çapında düşen bakır fiyatları Zambiya'nın ekonomisinin inişe geçmesinde ve kişi başı gelirin yarıya inmesinde büyük rol oynadı. Duruma çare bulmaya çalışan hükümet, yeni sermaye yatırımlarını çekmek ve yabancı yatırımlarla modernleşmeye geçmek için 1969'da kamulaştırılan maden sektörünü 1997'de yeniden özelleştirdi. Bunu fırsat bilen Çin, bir zamanlar Zambiya maden sanayininin cevheri sayılmış olan Chambishi Bakır Madenini sadece 20 milyon dolara satın alabildi. Ancak en başından itibaren Çinli patronlarla Zambiyalı çalışanlar arasında sıkıntı baş gösterdi. 2011'de İnsan Hakları İzleme Örgütü, Çinli işverenlerin 2003'te işletmeye başladıkları madende ırkçı tavırları, işçilerine ödedikleri düşük ücretler, iş güvenliği ihmal ve sendika üyeliklerini engelleme faaliyetleri gibi suçlamalarla karşılaştığını bildirdi. Daha kötüsü Çinlilere ait bitişik fabrikada çıkan yangında 50 Zambiyalı işçi can verdi. Olayda tehlikeyi patlamadan önce fark eden Çinlilerin Zambiyalıları uyarma zahmetine girmeden oradan uzaklaştıkları anlaşıldı. Çinlilere duyulan öfke arttıkça Zambiyalılar isyan etti. Hükümetin soruşturma çabaları da sonuçsuz kaldı. Zambiyalılar Çinliler tarafından köle gibi çalıştırılmaya devam etti.

Yaşanan olumsuzluklar nedeniyle Çinli işverenler ve Zambiyalı işçilerle ilgili meseleler siyasi tartışma konusu oldu. Hatta toplumsal huzursuzluğa yol açtı. Çinli patronlar zorlu ve tehlikeli çalışma koşulları, düşük ücret ve işkence gibi mesai saatleriyle ünlenmiş. Çinlilerin Zambiyalıları sömürdüğünü ileri süren muhalefet lideri ve başkan adayı Michael Sata yaklaşan

seçime yönelik kampanyasında Zambiya'nın büyük yabancı şirketlerce kandırıldığını anlatıyor. "El arabasını itmek için Çin'den adam gelmesi gerekmiyor" diye alaycı bir dille ortak sıkıntıyı dile getiriyor.

Sonuç olarak 1964'te ilan edilen bağımsızlıktan bu yana, Zambiya liderleri ülkenin doğal kaynaklarından nasıl daha çok kazanç elde ederek yoksul hayatları iyileştirebileceklerinin yollarını bulmak için mücadele etmeye devam ediyor. İspatı güç olsa da, Başkan Banda'nın yönetimindeki iktidar partisinin Çin'den muazzam yardım aldığı söyleniyor. Gösterişli projeler ve seçimlere yakın açılış tarihleri de Çin'in mevcut iktidara destek çıktığını açıkça belli ediyor. Kendi çıkarları peşinde koşan Çin, Zambiya'nın siyasi sürecini de yozlaştırıyor. Çin'in yeni yatırımlarının da Zambiya'nın sınırlı doğal kaynaklarını sermayeleştirmesine hiçbir faydası yok. Ayda 100 dolara çalışan maden işçileri var; geçinmek için gereken asgari aylık ise 700 dolar. Sendikacılar bunları müzakere ederken hükümet Çinlilerin iş kurmasına, yatırım yapmasına izin verelim diyor. 1999'dan beri özelleştirme sırasında Zambiya'ya gelen Çinli şirketler bakır tonu 10 bin dolardan satarken, işgücüne makul bir maaş, sosyal güvenlik imkanları ve altyapı sağlamalarının istenmesini garipselemek olanaksız. Deneyimli sendikacı Mbulu'ya göre Zambiya hükümeti adeta Çin'e dileniyor. Stadyum inşaatları da dalkavukluktan ibaret. Çinliler hem Afrika'ya gelerek yatırım yapıyor hem de nüfus fazlasını yurtdışına göndermiş oluyor. 2011'de Mbulu ile görüşmemizden sonra yapılan seçimlerde Banda'yı geçerek iktidara oturan Sata tarafından kendisi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Yardımcısı olarak atandı. Sata'ya göre Çinliler ülkenin yasalarına saygı gösterdikçe sorun kalmayacak. Nasıl ki insan ailesini, kardeşlerini seçemez ülkeler de buldukları bölgedeki komşularını seçemez. Önemli bir endüstriyel kaynak olan bakırın dünyadaki en büyük üreticisi olsanız da sonuçta müşterilerinizi seçemezsiniz. Sonuç olarak Çin ile Zambiya bir şekilde anlaşıp geçinmek zorunda.

--SENEGAL--

Çinlilerin Afrika'ya göçünde önemli bir yere sahip olan bir diğer ülke de Senegal'dir. Çinli göçmenler Zambiya'da tarım ve madencilik alanlarında kismetini ararken Senegal'e gelen Çinlilerse daha çok küçük ölçekli ticaret işlerine girişmekte. Batı Afrika sokaklarında Çinli dükkanlara rastlamak artık oldukça olağan. Ancak bu gelişimin ne kadar yakın zamanda ve inanılmaz derecede hızlı gerçekleştiğini gizlediği için aldatıcı olabilir. Senegal'in başkenti Dakar'da ise durum biraz farklı çünkü Çinli tüccarlar diğer Afrika şehirlerine kıyaslandığında bu şehre çok daha önce, 1990'ların sonunda gelmeye başladı. Elbette Zambiya'da olduğu gibi halkın çabucak tepkisini çekti. Ezelden beri Afrika'nın en canlı ticaret kültürlerinden biri olmakla böbürlenilen Senegal'den çıkan seyyar satıcılar, çoktan New York ve Avrupa şehirlerinin köşebaşlarını tutmuş, üstlerinde bubu denen yerel kıyafetleriyle giysi, alet edavat ve envai çeşit turistik eşya satmayı yıllardır sürdürüyordu. 2004'te Dakarlı tüccarlar Çinlilerin perakende sektörünü ele geçirdiği kanısına vararak protestolar başlatıp, devletin Çinlilere karşı yerli işletmeleri korumak için harekete geçmesini talep etti. O zamandan bu yana benzer gerginlikler yeniden su yüzüne çıkmaktaysa da hiçbiri 2004'teki kriz kadar etkili olamadı.

Senegal'de iş kuran ilk Çinlilerden biri olan Li Jicai'dan öğrendiğime göre sonunda sular durulmuş ama nihayetinde hükümet Çinli tüccarları korumuştur. Çünkü Senegal hukukun üstünlüğüne ve insanların eşitliğine inanan, açık, ve dostane bir ülkeydi. Oysaki işin aslı farklıydı. Hükümetler politikalarının kızgın bir halktan geri tepme riskini yok yere göze almazdı. Ucuz ithal malların sonunun geleceğinden korkan Senegalli bir tüketici grubunun karşı saldırıya geçmesi ya Çinliler tarafından tetiklendi ya da devlet eliyle desteklendi. İthalat-ihracat işlerinde para kazanmayı kafasına koyduktan sonra giysi, ayakkabı, kumaş satan Li, Çin Kültürel Devrimi sonunda tekrar açılan üniversitelere ilk başlayanlardan. Çin devleti o zaman dış ticareti ilerletmek için yabancı dillere çok önem verdiğinden Fransızca bölümüne yerleştirilen Li, şu anda birçok alanda faaliyet gösteren oldukça zengin bir işadamı. "Bir zamanlar ticaret Lübnanlıların elindeydi. Artık internette de mal alınabiliyor. Fransız Batı Afrika'sında Lübnanlılar en büyük kompradordu, ticaretin hakimiydiler, yerel yatırımcılar da finans araçları da onlardı. Lübnanlıların Batı Afrika'daki sömürgeciler ve sömürgeleri arasındaki rolünü, Doğu Afrika'da Güney Asyalılar oynuyordu. Birkaç yerde de Yunanlı tüccarlar hakimdi."

Li, Lübnanlıları tahttan indirenin internet olduğunu ima etse de aslında onları bastıran Çinliler oldu. Çünkü Çinliler piyasadaki tüm sektörlere girdi. Artık Çinli bir köylü de gelip Afrika'da iş kurabiliyor. Seneler önce Senegal'de yapılan bir inşaat projesinde çalışanların çoğu zamanı gelince memlekete dönmekten vazgeçip geleceklelerini bu ülkede kurmaya karar vermiş. Hayal bile edemeyecekleri kadar para kazanma imkanlarından, yerellerin konukseverliğine, çevrenin güzelliğinden, özgür ve baskı altında olmaksızın yaşama sevincine Afrika'nın avantajlarını anlatıp, hemşerilerini de çağırmışlar. Birçok Afrika ülkesinde buna benzer sayısız örnek var. Aslına bakılırsa, Çin'den Afrika'ya göçün en büyük kaynağının kontratları bitince yurtlarına dönmeyip Afrika ülkelerinde kalmaya başlayan işçiler olduğu söylenebilir.

Ucuz mal ticareti yapan acemi bir tüccar sınıfı, hızlı gelişen ve çok daha güçlü bir ülke olan Çin'i bırakıp Senegal gibi kendi derin ticaret kültürüne sahip ancak ekonomik durgunluktan mustarip bir topluma nüfuz edince sorun çıkması kaçınılmazdı. Bu, kişisel bir eyleme veya şiddet suçuna bahane göstermekten ziyade Çin'e karşı "bırakın yapsınlar, bırakın geçsinler" yaklaşımını benimseyen ve böylesi bir göçü serbest bırakıp birçok Afrika devleti arasındaki ilişki ve her iki tarafın durumun tehlikeli sonuçlarına göz yummuş olması üzerine durup düşünmeye davet eden bir yorum. Çin devleti Afrika ülkelerinde yollar, stadyumlar yaparak kendince ne kadar dostane olduğunu gösteriyor ve karşılığında dostluk göstergesi olarak göç şartlarının kolaylaştırılması gibi jestler bekliyor. Bu bana 1979'da Çin lideri Deng Xiaoping'in Jimmy Carter'ı ziyaretinden bir anektodu hatırlatıyor. Çin'in ABD ile ticaret statüsü kazanabilmesi için Amerikan yasalarının gerektirdiği yurttaşların serbest göçü şartına uyması lazımdı. Elbette bu Deng için sorun değildi. Bu şarta uyup uyumayacağı sorulduğunda "Kaç Çinli istiyorsunuz? 10 milyon, 15 milyon?" diye yanıt vermişti. 2011'e gelindiğinde duruma ancak uyanan Amerika, Afrika ülkelerine Çinli göçünü daha sıkı denetlemelerini salık veriyordu. Çinli göçünün Afrika'da yarattığı kapsamlı değişimi anlamakta geciken Amerikalı diplomatlar, Pekin'in siyasi etkisini ve Çin'in ticari çıkarlarını artırarak güç kazanma kampanyasının bir parçası olarak görmeye 2005'te başladı. Uyarılar göç vasıtasıyla mal ve insan kaçakçılığı başta olmak üzere organize suçlarda da artış olacağı yönünde olmasına karşın, ABD sadece kurnaz Çinlilere dikkat edin demekle yetindi. Ne de olsa Amerikalı, Kanadalı ve Avrupalı şirketler yerli halkı istihdam ediyor ve Afrika'da çalışmak için kendi ülkelerinden adam getirmiyordu. Binlerce Çinli kadının durumu ise içler acısı. Yiyecek-içecek ve eğlence sektöründe çalışan kadınların yaptığı iş, sözleşmeli kölelikten ibaret. Gene de yaşadıkları tüm zorluklara karşın, borca girip restoran işletmeye başlamaktan ya da Çin'den kardeşlerini getirip Dakar üniversitesine kaydettirmekten çekinmiyorlar.

Bir zamanların Fransız Sudan'ının başkenti, son ziyaretimden bu yana üç kat büyümüş; sıkı Dakar caddeleri, adım başı kontör bayii arasında bir koluna çorapları diğerine kemerleri takmış burnunuza sokan sokak satıcılarıyla, genç erkeklerin korsan DVD ve tane sigara, genç kızların iç çamaşırını sattığı tezgahlarla dolu tozlu bir çarşıya dönüşmüştü. Senegal'de gidişat nasıl bu kadar kötüleşti? Dakar sokakları herhangi bir becerisi, beklentisi olmayan geleceği ümitsiz, eğitimi kıt gençlerle dolu. Çoğu resmi dil Fransızca konuşmuyor. Vasıfsız genç nüfus aşırı kullanılmış tarım arazileriyle dolu kırsalı bırakıp şehre gelmeye devam ediyor.

Yüzyıl sonunda Afrika nüfusunun Çin ve Hindistan'ın toplamına ulaşabileceği düşünüldüğünde, birçok soru akla geliyor: *Bu kitleler nasıl eğitilecek? Nasıl barınacaklar, ne yiyecekler? Sağlık hizmetlerini kim üstlenecek? Dakar'ın merkezi bu haldeyse Afrika'nın daha az düzenli diğer yerleri ne olacak?*

Dakar'ın dış mahallelerinden geçen sözde otobanda sıkışan trafik, yol kenarındaki küçük camiler, terzi ve berber dükkanları, su satıcıları asla bitmeyen projelerle dolu ülkenin insanı hüsrana uğratan halini özetlemeye yetiyordu. Uzun süredir yağmur yağmayan yöreden kaçıp yurtdışına göçenler, Avrupa'daki akrabalarının yanına yasal yollarla gidenler ya da Sahra'yı geçip Libya, Cezayir veya Fas üstünden Akdeniz'e inip botla Avrupa'ya geçmeyi göze alanlardı. Binlerce insanın bu yollarda can vermesi bile bu akını durdurmadı.

Afrika'ya göç eden Çinli akınına dahil olan ilk çevirmenlerden Zhang de ilkin Madagaskar'a bir Çin kamu şirketi için çalışmaya gelmiş. Kontratı bitince elektronik eşya dükkanı açmış ve ülkenin en büyük TV, bilgisayar ve cep telefonu satıcılarından biri olmuş. Kendi işini kurmak için yeterli sermayeyi biriktirinceye kadar aracılık yaparak geçinmiş. 2007'de Senegal'e

gelip önce bir restoran açmış, ardından Çin'den ucuz mal getirme işine girip perakende mağazası açtıktan sonra metalürji sektörüne girmiş. Onun hikayesinde de doğru zamanda doğru yerde olmanın payı büyük. Çinliler gurbette birbirini gözetmeyi görev bildiğinden doğru yerlere kendi adamlarını yerleştirip imkanlardan faydalanmalarını sağlamayı da iyi becermiş. Ne Madagaskar'da ne Senegal'de Afrikalı ortağı olmamış, çünkü Çinliler sadece Çinli işadamlarıyla güven ilişkisi içinde çalışıyorlar. Onun gibi sadece Çinli mühendislere ve teknisyenlere, Çinli yatırımcılara güvenen pek çok patronla tanıştım. Yerel ortaklıklar yalnızca iyi bağlantıları olan yerel elit sınıfla yapıldığından, bu şartlar altında Afrika'nın şu anda ya da yakın gelecekte yararına olabilecek herhangi bir sağlam bilgi transferi ya da uzmanlık aktarımının mümkün olamayacağı apaçık. Zhang ve onun gibiler yeni fırsatlar sunan ve çok para kazandırabilecek Afrika toprakları üzerinde yeni bir Çin dünyası inşa ediyorlar. Daha binlerce Çinli Afrika'ya gelecek ancak küçük ölçekli ticaretten büyük servetlere uzanan yollar kapanmak üzere. Yükselen diğer dünya güçlerinde olduğu gibi Çin siyasi nüfuz arayışında insanların bir bölgeye gönderirken o bölgeden insanlar da Çin'e gitmeye başladı. Zhang'e göre Çinliler yerli halkın beceriksiz ve kıt kafalı olduğunu düşünerek çok yanılıyorlar. Çinli tüccar sınıfı yalnızca Senegal ile sınırlı değil. Kıtanın en tenha ve ümitsiz yerlerinde bile 5-10 dolar arası cep telefonu satanlarına; Etiyopya'nın Somali sınırındaki Harar'daki kafes gibi dükkanlardan tutun Kongo'nun Lubumbaşi çarşılarında kalitesiz mal tezgahlarına, Tanzanya'da taneyle sigara satanlara rastlamak mümkün.

Senegal devlet başkanı Abdoulaye Wade'in meydan heykelleri ve tüneller gibi sözde prestijli ama anlamsız projeleri birer halkla ilişkiler ve mühendislik faciasına dönüştükçe, şehrin peşkeş çekilen arazilerini Çinli yatırımcılar sahiplenmiş. Müteahhitler ve yerel politikacılar arasında yapılan şaibeli anlaşmaların hepsinde olduğu gibi, gece yarısı buldozerlerle araziye dümdüz etmek Çin'de alışılmış bir taktik. Büyük çaplı projelerde tecrübesi olmamasına rağmen, Rebeuss konut projesinin müteahhitliğini alan Zhang de aynı taktiği izleyip yerel bir futbol takımının sahası olan alana yepyeni binalar dikmek için işe koyulmuş. Fakat halk, projeyi Truva atına benzeterek tepki göstermiş. Bu tip lüks apartmanların Çinli göçmen akınının ikinci dalgası için yapıldığı görüşü hakim. Çünkü konut projesi bittiğinde dairelerin çok azının yereller tarafından satın alınması mümkün.

Afrika'da özgürce yayın yapabilen medyaların başında gelen Senegal, kıtanın en gelişmiş sivil toplumuna sahip. O yüzden esrarengiz Çinli işadamları hakkındaki şüpheler ve toplumdaki Çinli karşıtı hassasiyet etkisini göstermiş. Zhang protestolara karşın sağlam ticari ilişki ağları, ucuz kredi bolluğu sayesinde itiraf etmese de yetkililere rüşvet akıtarak işini halletmiş. Ona sorarsanız başarısını mükemmel zamanlama ve durmadan çalışmasına borçlu. Bana kalırsa Zhang ve benzeri işadamlarının hızlı ve sıra dışı yükselişlerini organize suç ve insan kaçakçılığı gibi karanlık güçlerle açıklamak daha olası. Görüşmemizden kısa süre sonra Wade kızgın seçmenlerin bozgununa uğrayınca, işler tersine döndü ve sonunda proje iptal edildi.

--LİBERYA--

Liberya, Sierra Leone ve Gine; kıtanın kalanı gibi şiddet ve kötü yönetimden mustarip bu üç ülkenin kaderleri Atlantik köle ticaretinden beri birbirine sıkıca bağlı. 19. Yüzyıl sonunda Amerika ve İngiltere'den dönen siyahlar tarafından kurulmuş olan Liberya ve Sierra Leone'u son dönemde savaşlar mahvetti. Elbette bu savaşlarda önemli rol oynayan komşusu Gine de büyük hasardan payını aldı. 1990'larda başlayıp 2000'lerin ilk yıllarına kadar devam eden kanlı iç savaşlar üç ülkede de büyük can kaybına yol açtı. Çok sayıda insan yerinden edilip sürüldü. Zaten yetersiz olan altyapı çöktü, dökülmekte olan kentler mültecilerle doldu. İç savaşın yaralarını sarıp iyileşmeye çalışan üç ülkenin ekonomisi de doğal kaynaklara bağlı, üstelik henüz çıkarılmamış madenler açısından olağanüstü zenginler. Bu nedenle yalnızca Çinlileri değil pek çok yabancı yatırımcının ilgisini çekmekte. Fakat en büyük soru, yerin altından çıkarılacak servetten yoksul yerli halkın payına ne düşeceği.

Çin, belirli neticeler açısından Afrika'da ülkesine bağlı olarak iyi ya da kötü büyük rol oynayacak. Keskin ayrımların yaşanacağı bir döneme girdiğimiz kesin olduğuna göre istikrarlı yönetimlere, göreceli sağlam kurumlara ve yurttaşlarının ihtiyaçlarına duyarlı ve sorumluluklarını

bilen elitlere sahip ülkeler, Çin'in yatırımlarına ve ihraç mallarına gösterdiği talebin gücünden yararlanacak. Bu arada Çin dışında Brezilya, Türkiye, Hindistan ve Vietnam gibi diğer ekonomik güçlerden gelen hızla büyüyen yatırımlar da unutulmamalı.

Sonuçta Afrika ülkelerinin çoğu demokrasi olacak. Diğerleri ise rüşvet yiyen diktatörlükler, savaştan felç olmuş devletler ya da bazı kırılğan demokrasiler olsun, kurumların zayıf ve yozlaşmış olduğu ülkelerde madenlerini Çin'e veya ihaleye giren başka bir yabancı yatırımcıya satacak. Böylece yeraltı kaynaklarını yerüstü zenginliğe dönüştürmek için son şansını boşa harcamış olacak. Çünkü doğal kaynak zengini ülkelerin bugünkü basit maden çıkarmanın ötesine geçmeyi başarabilmesi, ancak ve ancak kendi yurttaşlarına yatırım yaparak ve yeni ekonomik faaliyetler yaratarak mümkün olabilir. Aslında Afrika ülkelerinin durumu apaçık. Çoğu Afrika ülkesinde kaynaklar hızla tükenirken eşi benzeri görülmemiş bir nüfus patlaması yaşanıyor. Şu anki hızla devam ederse önümüzdeki 40 yıl içinde Afrika ülkelerinin birçoğunda nüfus katlanmış olacak. Buna paralel olarak demir, boksit, bakır, kobalt, uranyum, altın vb. cevherler büyük oranda tükenmiş olacak. Ekonomilerini çeşitlendirebilmiş ve özellikle eğitim ve sağlık alanlarında yurttaşlarına yatırım yapabilmiş ülkeler en azından kalkınmayı denemiş olacak. Bunu beceremeyenlerse neredeyse yaşanmaz, cehennem gibi yerlere dönüşecek. Liberya, Sierra Leone ve Gine yakın zamanda demokrasiye geçmiş ülkeler ama bozuk kurumlarıyla aşırı derecede kırılğan oldukları için bu denklemde acaba nereye oturacaklar?

Liberya için 19. asırda Amerika'nın Kara Kıtının insanlarına modern, Hristiyan ve demokratik bir örnek olması için tasarladığı bir ülke denebilir. Buna karşın, geçen sürede çok az gelişme yaşandı ve 1930'larda kötü halde olan ülkenin gidişatı sonunda sefalete dönüştü. Siyasi çalkantılar ve ekonomik sıkıntılar sonucunda çıkan iç savaş, nüfusun yaklaşık %10'ununa denk çeyrek milyon insanın ölümüne neden oldu.

Dünyanın pek çok yerinde esnaflık ve küçük işletmeler, fakir ve eğitim düzeyi düşük olanlar için yükselmenin sosyoekonomik merdivenin en temel alt basamakları olarak görüldü. Fakat Afrika'da durum farklı çünkü sektör, halihazırda sermaye avantajına, ticaret ağlarına sahip olan uzaklardan gelen göçmenlerin elindeydi. Dükkanların çoğunu işleten Lübnanlılara sırasıyla Güney Asya'da gelen Hindular ve Müslümanlar, İsraililer ve şimdi de Çinliler katıldı. Fakat dünyanın en büyük ekonomisine sahip Çin'in denkleme dahil olması da mevcut durumu Liberya lehine değiştirmede.

Başkent Monrovia'da gene bir Lübnanlı'nın işlettiği otelde gecesine 150 dolar ödeyip, bu bedelin sunulan imkanlara değmediğine kanaat getirdiğimden, görüşme yapacağım otel sahibi Çinlilerden birinin günlüğü her şey dahil 100 dolar olan oteline yerleştim. Afrika'da tanıştığım Çinli göçmenlerin çoğu gibi çok sıkı çalışıp her şeyi kendi kendine yapmış olmasıyla övünen Li Jiong, hiçbir cazibesi olmayan ikiz villaları otele dönüştürmüş, küçücük odaları Liberya'ya yolu düşen Çinlilere kiralıyor. Müşterileri genelde Çin'in tüm dünyada Çinceyi yaygınlaştırmak için kurduğu Konfüçyüs Enstitüsü'nün yerel merkezinde görev yapmaya gelen öğretmenler ya da inşaat işçileri. Li, Liberya'da Amerikalıların verdiği paraların asla halka ulaşmadığını; bu yüzden Çin devletinin para dağıtmak yerine inşaat yaptığını söylüyor. "Bir ülkede işsizlik oranının %80 olması ülkeyi yönetenlerin hiçbir şey bilmediği anlamına gelir. Liberyalıların çoğu günde bir öğün yemek yiyebiliyor," diye anlatıyor ama çalışanlarının sadece 3'ü Liberyalı. Yakında kereste işine girmeyi planlıyor ancak buradaki ağaçların kesilmesiyle yağmurların kesileceğinin ve Liberya topraklarının da kuzeyindeki araziler gibi çoraklaşacağını bilincinde değil. Örneğin, aşırı kesim nedeniyle 35 yıl önce sekoya ormanlarıyla kaplı olan Fildişi Sahili ve Gana'da bu ağaçların nesli tükendi.

Kendi tabiriyle eskiden köylü, şimdi ise son model bir Mercedes ile dolaşan bir yeni zengin olan Li, Gbarnga kentinde Çin devletinin açtığı tarım okuluna gideceğimi duyunca, "O öğretmenler hükümetin adamı, bizim gibi sıradan Çinliler değil," diyerek Çin devletini sürekli propaganda yapmakla eleştiriyor. Adaletin yetersizliğinden, haksızlıklardan, Çin'in yükselen ekonomisinden ve gelecek vaatlerinden bahseden oldu ama jeopolitik açıdan Çin'in adımlarından söz eden hiç olmamıştı. Böylece, ilk kez, Çin'in Batı'dan farklı olarak baskın olmayan yeni bir güç olduğunu, gelişmekte olan ülkelerin sahici ve samimi ortağı olduğu resmi söylemini sorgulayan bir Çinli ile

de tanışmış oldum. Li beni randevulaştığım Çinli doktorun kliniğine bırakırken Afrika'da klinik açan Çinli doktorlara güvenilmeyeceğini de ekliyor.

Ellili yaşlarda tıknaz bir adam olan Doktor Dai'ın kliniği genellikle elçiliklerde, BM ofislerinde ve STK'larda çalışan yabancıların oturduğu bir mahallede. O da Li'nin arkasından kalitesiz mal satan Çinli işadamları yüzünden Çin'in namına leke sürüldüğünü söylüyor. Aslına bakarsanız ikisi de Çin'den kalkıp bu yoksul ülkeye gelmiş, kendi kısmetini arayan insanlar ama ikisi de önyargılı bir şekilde ve farkında olmadan birbirini aynı konuda eleştiriyor.

Tembel ve pis olduklarını düşündüğü için klinikte yerlileri çalıştırmayan Dr. Dai, bunun ırkçı bir tutum olduğu zannedilmesini istemiyor. Siyah çalışanı olursa beyaz hastaların kliniğe gelmeyeceğini söyleyerek durumu kurtarmaya çalışıyor. Batılı STK'ların çalışmalarından hayranlıkla bahsederek kendisinin de kıtada hayırlı işler yapmak istediğini ekliyor. Kitanın sıtma, sarıhumma, dizanteri gibi fakir dünya hastalıklarıyla boğuştuğunu ve yaşam kalitesini yükseltmeye çalışan Batılı yardım kuruluşlarının çabalarını takdir ettiğini söylüyor. Tuhaftır ki hem Li hem Dai hemşerilerinin Afrika'da para yapma tutkusunu hakir görüyor olmasına karşın, aslında kendilerinin buraya geliş amacı da hiç farklı değil. Hastaların çoğu beyaz, zaten muayene ücretleri de Liberyalıların karşılayabileceğinden çok yüksek. Dai da ormanları ve kaynakları bol olduğu için Afrika'nın eninde sonunda kalkınacağı görüşünde. Afrika'da pek çok kaynak zengini ülkenin fakir kalmış olmasından dem vurduğumda ise Afrika'nın daha çok yardıma ihtiyacı olduğunu vurguluyor.

Ülkenin durumuyla ilgili daha çok bilgi almak için savaş yıllarında İnsan Hakları savunucusu olarak tanıdığım, ardından kabinede görev yapmış olan eski arkadaşım Tiawan Gongloe ile buluşuyorum. Lübnanlılar Çinliler konusunda Liberya hükümetini daha önce uyarılmış. Amerikalılar da Çin'e dikkat etmelerini öğütlediğinde onlara da Çinlilerin yatırım ve istihdam yarattıkları sürece Afrika'da hoş karşılanacaklarını vurgulamış. Bakan olur olmaz ilk işi 30 yıldır yabancılara 450 dolara sabitlenmiş olan çalışma izni bedelini 1000 dolara yükseltmek olmuş. Yönetimin eskisine göre daha iyi olduğunu söylüyor. "40 yıldan sonra insanlar ilk kez rahatça düşüncelerini ifade edebilecek, istediklerini yayınlayabilecek kadar güvende hissediyorlar. En önemlisi umutlu hissediyorlar." Ancak bana anlatılanlardan yola çıkarak benim gördüğüm tablo ise daha karamsar. Halk azgın bir yozlaşma içindeki hükümetin idari konulardaki köhneliğinden bıkmış usanmış. Azat edilen Amerikalı kölelerin soyundan gelen küçük bir eliti şımartmaya devam eden yeni yönetim, halkı hiçe sayan eski alışkanlıkları sürdürüyor.

Gongloe'ye göre Çinliler iş bitirici oldukları için diğer yabancıları korkutuyor. Mesela Avrupalı ya da Amerikalılar yardım edeceklerini söylüyor ama önce değerlendirme ekibi göndermeleri gerekiyor yani her defasında uzun bir bürokratik süreç devreye giriyor. Çinliler ise fizibilite çalışmalarıyla zaman kaybetmek yerine gidip işi yerinde hallediyor. Çinli şirketlerin çalışma vizesi almak için türlü dolaplar çevirdiği işçilerle ilgili ne düşündüğünü sorduğumda ise şöyle yanıtıyor. "Kamu projeleri, eğitim gibi alanlar dışında niteliksiz yabancı işçiler için muafiyet yok. Bizim insanımız Çin mutfağını bilmediğine göre Çinli şirketlerin Çin'den aşçı getirmeleri de gayet normal. Çinliler işleri böyle yürütüyor. Üstelik Çinli inşaat işçileri mobilya yapmayı da tarım yapmayı da biliyorlar."

Gbarnga'da bulunan Merkezi Tarım Araştırma Enstitüsü'nü ziyarete gittim. Ekip yöneticisi Li Jinjun, Liberyalı çiftçileri eğitmeyi, onlara kendi kendilerine geçinmeyi öğretmeyi aklına koymuş bir idealist. Yılda 300 çiftçinin eğitilmesi planlanıyor. Amerikalıların onca para harcadıkları halde burayı değiştirmeyi neden beceremediklerini bana sorduğunda, verdiğim cevap şu: Ta uzaklardan gelip bir ülkenin kültürünü, ekonomik koşullarını değiştirip dönüştürebilecek bir ülke tanıyamıyorum. Bunun üzerine tüm ülkeyi değil bir kısmını değiştirmeye razı olduklarını belirtiyorlar. Li, Liberyalıların dindarlığından konu açarak daha önce başka Çinli göçmenlerden de duyduğum benzer yorumlara giriyor. "Yiyecek yemeği yoksa her Çinli önce açlığını düşünür, Tanrı'yı düşünmez. ABD'ye gittiğimde orada da kiliseler gördüm. Buradaki kiliselerden çok farklı. Burada sadece dans edip şarkı söylüyorlar. Bağıra çağıra ağlayıp kendilerini yerlere atıyorlar; durmadan ayılıp bayılıyorlar. Gözlerime inanamadım! Zaten bir Çinlinin 2000 yıl önce yaşamış birinin günümüzle nasıl alakası olabileceğini anlaması güç. Bilge olarak kabul ettiğimiz Konfüçyüs var bizim için ama onu tanrılaştıracak kadar ileri gitmedik. Halk çalışmak yerine hep BM'den

yardım gelmesini bekliyor. Çoğu çalıp çırparak geçiniyor. Onları suçlayamam tabii. Çünkü burada eğitim yok. Hiçbir şey yok. Topraklarının çok azını işliyorlar. Ama onların yerinde Çinliler olsa sorunlarını çözmek için kendileri uğraşır, devleti beklemezdi.” Yarım yüzyıl önce 40 milyon Çinlinin devletin emirlerine uydukları için açlıktan öldüklerini hatırlatmak istememe rağmen, orada konuk olarak bulunduğumdan tartışmaya girmek istemedim. O tabloya bakacak olursak, şu anda Çinlilerin ortak karakterini oluşturduğu iddia edilen özelliklerden çok farklı. Çünkü hükümetler ve pazarlar önem taşır. Tarih ve uluslararası koşullar da aynı derecede önemlidir.

Yüzyılın ortasına geldiğimizde, kıtanın nüfusunun ikiye katlanacağı zamanı düşünelim. Giderek artan orta sınıfla 2 milyar nüfusa sahip Afrika toplumu ile sayıları 1 milyarı aşan ve giderek zenginleşip küreselleşen Çinli göçmenler arasındaki ilişkinin dünyanın en önemli ilişkilerinin başında geleceğini varsayabiliriz. Afrika'nın nasıl geliştiği, kaynak zenginliğini nasıl değerlendirdiği, krizleri ve zorlukları atlmasına kimlerin yardım ettiği, savaş, yoksulluk, kurum kurma ve güvenlik sağlama gibi alanlarda kimin rehberliğini izlediği gibi pek çok unsur, halen küresel bir oyuncu için ketum görünen Çin'in daha yüksek bir mertebeye ulaşmasına bağlı. Belli ki Afrika'da görev yapan Çinliler bu kadar ileriye dönük düşünmüyorlar. Üstelik ne fazla saf olduklarını düşündükleri Afrikalılarla ne de çevre koşullarıyla ilgili yeterince bilgili değiller. Kendilerine olan inançlarına ise diyecek yok. Aslında onlarda gayet saf bir şekilde fazlasıyla iyimser düşünüyorlar. Çabucak etki yaratma düşüncesiyle kendilerine hedefler koyup Afrika'yı keşfediyorlar. 1980'lerde aynı yörede yıllarca doktorluk yapan babamı düşünüyorum. Ülkede ulusal çaplı bir sağlık hizmeti sistemi kurulmasına yardım ediyordu. Cuttington Üniversitesi bünyesinde sağlık ekiplerinin taşraya göreve gönderilmek üzere eğitildiği bir programın başındaydı. O zamanlarda olumlu örneklerin gücü sayesinde bir şeylerin yavaş yavaş değişebileceği ve insanların yaşamlarının geliştirilebileceği umut ediliyordu. Yıllar sonra Çinli ekibin de aynı üniversite ile ortak eğitim çalışmalarına giriştiğini duyduğuma şaşırmamıştım. Ertesi sabah yemyeşil bir vadiden geçip Çinlilerin inşa ettiği sulama kanallarının ve arkların bulunduğu ovaya doğru ilerlerken, önümüzde uzanan manzara şahaneydi. Bereketli topraklar doğru yöntemlerle işlenmeyi bekliyor gibiydi.

--GİNE--

Onlarca yıl süren diktatörlük rejiminden ve kabus gibi kötü yönetimden kurtulalı çok olmayan Gine'ye ziyaretim umut verici başladı. Başkent Conakry'de kaldığım otel ucuzdu ama odada Internet, TV, klima vardı ve hepsi çalışıyordu. Yerel kanalda demokrasinin önemi ve hukukun üstünlüğü hakkında bir program yayınlanıyordu. Gineli aydınlar, Çin Uluslararası Fon inisiyatifi yöneticilerinin Çinli liderlerle üst düzey ilişkide olduğu ve buna bağlı olarak fonların Çin'in Afrika'da yürüttüğü büyük operasyonun bir göstergesi olduğu kanaatinde. Afrika'nın dilenci kıta olarak tanınmasından yakınıp Çin'e bağımlılıktan endişe ediyorlar. Sonuçta yakın zamana kadar ülkenin başındaki cunta rejimiyle de çalışmayı sürdürmüş olan Çin'in demokrasi ve insan hakları konularında çok dikkatli olmadığını farkındalar. Çin'e verilen ihalelerin şeffaf olmadığından, projeler sırasında bilgi ve uzmanlık aktarımı gerçekleşmediğinden şikayet ediyorlar. Çinli müteahhitler ve diplomatlara dertlerini anlatmak isteyen sivil toplum örgütleri “gidin cumhurbaşkanınızla ya da başbakanınızla konuşun, anlaşmayı yapan onlar” cevabını alıyorlar. Aslında Gineli toplum gönüllülerinin sıkıntıları tüm kıtada kendini tekrar ediyor. Çin devletinin kendini ortaya atmak istememesi nedeniyle her şey özel yatırım adı altında yapılıyor. Örneğin Çin'in anahtar teslim proje olarak taahhüt ettiği zaten 5 yıl sonra çürüyecek bir altyapı inşaatında malzeme, işgücü, teknoloji hepsi Çin'den getirildiği için ülke ekonomisine katkısı yok. Üstelik Gine, Fransa'dan ayrılıp bağımsızlığını kazandığından beri ülke liderlerinde saray yaptırma geleneği var. Fakat Çinliler inşa ettikleri binaların bakımının nasıl yapılacağını asla öğretmediği için neredeyse ampul değiştirmeye bile hala Çinliler çağrılıyor. Günün birinde Afrika halkları Çin'in dostane olmadığını düşünmeye başlayabilir. Bunun da zamanla Çinlilerin çıkarlarını tehlikeye sokacağı şüphesiz.

Çin müdahale etmemek adına demokrasi, insan hakları ve şeffaflık konularına sessiz kalmaktan vazgeçmezse, dostluk ilişkileri bozulabilir. Gine'nin kırklı yaşlardaki İşbirliği Bakanı Sano da aynı fikirde. “Bana göre normalde dostunuzun size gidişatınızda neyin iyi neyin kötü

olduğunu söyleyebilmesi gerekir. Gene de Çin'in şu ana kadarki yaklaşımını anlıyoruz. Kendine pazar arıyor. Kredi verip şirketleriyle çalışmanızı istiyorlar. Çinli şirketlerle iş yapmaya başladığınızda da karşılık talep ediyorlar. Çok akıllılar. Son dönemde Gine ile ilişkileri hızlandırmak için 39 milyon dolar hibe çıkaran Pekin yönetimi ayrıca Conakry toplu ulaşımına otobüs filosu bağışladı. Bunlar bir bakıma rüşvet olarak da görülebilir.”

Daha önceleri, özellikle Çin ile köklü ilişkileri olan Afrika toplumlarında en eğitimlisinden en cahiline Çin karşıtı bir söylemle karşılaşmak çok nadirdi. Oysa günümüzde Afrika'da Çin'in imajı giderek zenginleşen, piyasaları yönlendiren doymak bilmez bir ejderha adeta. İşgücünü yurtdışından getirdiği, ucuz mal sattığı, kanunu çiğnediği, yozlaşmayı beslediği ve en kötüsü berbat yönetimleri güçlendirdiği için toplumda Çin'e duyulan hınç artmakta. Aslında bunlardan bazıları yeni zengin bir dünya gücü olma yolunda ödenen bedeller. Başarılı olma hedefiyle ilerlerken beklenen bir sonuç olarak da değerlendirilebilir. Bu eleştiriler, ABD'nin gücünü dünyanın uzak köşelerinde hissettirmeye başladığı dönemin yaklaşımını andırıyor. Afrika'da yönetimler genelde etnik veya bölgesel tabana dayalı ya da ülkelerini fütursuzca soyup yağmalayan başkanlık zümrelerine bağlı. Dolayısıyla Çin'in dışişlerini devlet devlete ilişki olarak kavrayışı eninde sonunda kendi çıkarlarını riske atacaktır.

--SIERRA LEONE--

Çinliler Sierra Leone piyasasına girmeden önce perakende sektörü, devlete mal tedariki, okul kitapları, vs. ülkenin modern tarihinde kar edilen hangi iş kolu varsa 1890'larda ülkeyle ticaret yapmaya başlayan Lübnanlıların kontrolündeydi. Dövizciyi de süpermarketi de Lübnanlılar işletiyordu. Geçmişte çok iyi ihaleler alarak karayollarını yapan İtalyan ve Senegalli şirketleri hiç de memnun etmeyecek biçimde Çinliler başkent Freetown'da inşaatlara başladılar. Aslında amaçları çökmüş durumda olan madencilik sektörünü yeniden canlandırmaktı. Demir, rutil, titanyum gibi sanayide kullanılan birçok maden yatağının üzerinde oturan ülkede savaş sona erdiğinde Çinli göçmenler maden ihalelerine girmeye çoktan hazırды. Şehre yeni bir liman yapılması, havaalanının yenilenmesi, yeni bir demir cevheri tesisinin kurulması buna dahildi. Fakat Frank Timis adında Romen asıllı bir iş adamı Çinlilerden daha hızlı davrandı. En önemlisi de bu hikaye, Sierra Leone gibi savaştan çıkmış yoksul Afrika toplumlarının yozlaşmış ve yapılandırılmamış ortamlarında dönen oyunları yansıttığı için anlatılmaya değer.

Transilvanya'da büyüyen ve 16 yaşında eski Yugoslavya topraklarını yürüyerek geçip İtalya'nın Trieste limanına varan, oradan da gemiye binip Avustralya'ya siyasi sığınmacı olarak giden Timis bir altın ve elmas madeninde çalışmaya başlamış. Kısa sürede proje şefliğine yükselmiş. Ardından kendi işini kurarak Batı Avustralya'da giderek büyüyen madencilik sektörüne kazı ekipmanı satmaya başlamış. 1990'ların başında maden arama şirketi işletmeye başlamış. Bu dönemde eroin satışı dahil narkotik suçlardan üç kez tutuklanmış. Romanya'da komünizmin çöküşünden 7 yıl sonra yurduna dönen Timis, Romanya hükümetine yeni bir maden yasası oluşturulmasını önermiş. Ülkenin beşte birinde maden arama çalışmaları yapmak için de özel izin koparmış. Yani öyle bir adam ki nereye giderse gitsin, peşinden ihtilaflar, yasal sıkıntılar, tatsız söylentileri sürükleyen, namına şüpheyle bakılan gene de yönetimdeki kodamanlara yanaşmayı beceren biri. Ancak tüm bunlar her zaman doğru zamanda doğru yerde olmayı başarmasının yanında sönük kalıyor. Avrupa'da çeşitli maden ve petrol sektörlerinde iyi para kazandıktan sonra Timis yolunu 2004'te başkent Freetown'a düşürdü. Ortalama ömrün en kısa ve GSMH'nin en düşük olduğu ülkelerden biri olan Sierra Leone'yi mücevher kutusu ve Afrika'nın İsviçresi diye tanımlamaya başladıktan sonra 6.6 milyon dolar yatırım yaparak karanlık bir elmas şirketinin hisselerinin çoğunu aldı. Tüm ülke topraklarının üçte birine eşit olan toplam 25 bin km²'lik arazi üzerinde madencilik yapma hakkını aldıktan sonra Timis'in şirketi 2005'te Tonkolili'de demir yatakları bulunduğunu açıkladı. 2008'de şirketin adını Afrika Madenleri olarak değiştiren Timis'in kontrolündeki demir yataklarının milyarlarca tona ulaştığı tahmin ediliyor ve 2011 itibarıyla dünyanın en büyük rezervine sahip olduğu düşünülüyor. Bu arada Timis, operasyonlarını yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak üzere iki Çinli kamu şirketiyle ortaklık kurdu. Çin Demiryolu Malzemeleri ve Shandong Demir Çelik Grubu sayesinde yenilenen maden bölgesi demiryolu ve yeni liman sayesinde maliyet giderlerini düşürüp ihracat kapasitesini artırdı. Bu defa Sierra

Leone’de bulunduğum süre boyunca Timis’in hükümetten Çin sanayi için elzem olan demir kaynaklarının kontrolünü Afrika Mineralleri şirketine devretmesi için Cumhurbaşkanı Bai Koroma’ya el altından 150 milyon dolar teklif ettiği konuşuluyordu. Bu iddianın ne kadar doğru olduğunu bilemesek de, Timis’in ülkedeki başarısının bayağı etkileyici olduğu tartışma götürmez. Sonuçta ihaleye giren Çinliler, yakın tarihin en büyük maden anlaşmalarında ikinci planda kalmak zorunda olacak ancak zaman içinde Afrika’nın ihmal edilmiş bölgelerinde kendilerine yandaş edinmeyi ve nüfuzlarını artırmayı öğrenmiş oldukları kesin.

Freetown’da görüşmeye gittiğim Bintumani otelini işleten Yang de Afrika’ya göç eden Çinlilerin çoğu gibi toplumsal baskılardan kaçmak için vatanını terk etmiş. “Mezun olduğun gibi ev alman, araba alman, evlenmen ve ailene katkıda bulunman isteniyor,” diye dert yanıyor. İlk olarak Zambiya’ya ardından Sierra Leone’a gelen Yang, “Zambiya’dayken bir ülke nasıl bu kadar düzensiz olabilir diye düşünürdüm, buraya gelince ise beterin beteri var dedim. Bir süreliğine burası para yapmak için idealdi ancak zamanla rekabet arttı,” diye anlatıyor. Daha önce Lübnanlıların hakim olduğu inşaat piyasası şimdi Çinlilerin kontrolünde. Yang, Lübnanlıların Sierra Leone halkına 5-6 katına mal sattıklarını anlatıyor. Kendisi ise konut projeleriyle ilgili hükümetle görüşüyor ama bunların küçük ölçekli projeler olduğunu, oysa Çin’de çok daha büyük işler yapma şansı bulacağını söyleyerek yurduna dönmek istediğini belirtiyor.

1990’ların ortasında yargısız infazlar, tecavüzler, köle gibi çalıştırılan insanlar, zorla militan yapılan çocuklarla dolu savaş yılları sırasında başlayan STK hareketleri sayesinde çatışmalar bittiği gibi toplum için demokrasi ve kanunun üstünlüğü kavramları önem kazandı. Ancak ne toplumdaki farkındalık ne de çekilen onca eziyetten sonra hissedilen güçlü toplumsal katılım dalgası uzun sürmedi. Umutlar azalınca dönemin iyimserliği gerçekçiliğe dönüştü. Halk bu kadar yoksul bir ülkede uygulanabilir ve başarılı bir demokrasi yaratmanın uzun vadeli bir mücadele olacağını anladı. Pek çok STK temsilcisine göre ülkedeki demokrasi göstermelik. Mevcut yönetim de daha önceki hükümetlerden daha iyi olduğu söylenemez. Madenlerin göz açıp kapayıncaya dek bitip tükenmiş olacağını ve üretken yatırımlarla refah yaratmanın bir yolunu bulamazlarsa işin sonunun kötü biteceğinin gayet farkındalar. Dünyanın en kirlili ve en büyük işi olan elmas ticaretinden de tecrübe ettikleri gibi Sierra Leone halkı, elde edilen zenginlikten yararlanamıyor. Çünkü hükümetler çalıp çırpmanın yollarını bulmakla meşgul. Şimdiye dek devlet yetkililerinin önlerine gelen anlaşmayı bakmadan imzaladıklarını öne süren STK liderleri, hükümetin geri dönük olarak tüm sözleşmeleri incelenmesini kabul ettirmeyi başardı. Madencilik yasasının yeniden düzenlenmesi gündemde. Artık insanların özgürce konuşabilmesi ise ülkedeki en büyük gelişme olarak değerlendirilebilir. STK’lar genel olarak şeffaflık peşinde ve eğitime ağırlık verilmesi için yönetime baskı yapıyorlar. Devlet yetkilileri ya şirketlerle nasıl baş edeceklerinden habersiz ya da öylesine yozlaşmışlar ki ceplerini doldurup kanunun çiğnenmesine göz yumuyorlar. Çinlilerin çalışma şeklini tuhaf bulan STK liderleri, Çinlilerin asla kamuoyunu önemsemediği, sivil toplumu umursamadığı, uluslararası kuralları ve demokratik ilkeleri hiçe saydığı görüşünde. Bu durumdan en çok nasibini alan da demir, petrol ve kereste ticareti. Sürekli Afrika’nın yozlaşmış hükümetlerine azar çeken Batı’ya bir alternatif olarak görülen Çin gerçek yüzünü gösterdiğini düşünüyorlar. Batı ile Çin’in arasında kalan ülkenin içinde bulunduğu durumu aşağı tükürsen sakal yukarı tükürsen bıyık şeklinde yorumluyorlar.

Green Scenery (Yeşil Manzara) STK başkanı Joseph Rahall ülkenin karanlıktan çıkıp aydınlık günlere kavuşacağına dair ümidini yitirmeyenlerden. Görüşmemiz sırasında önemli bir konuya kıtanın fıtratında olan bir soruna parmak basıyor. “Kıtada süregelen demokratikleşme serüveninin ilk evresinde seçimle ilgili politikaların ulus inşasıyla pek bir alakası yoktu. Bunun yerine liderlerin çoğu, kendilerine nasip olan 4 - 8 ya da 10 yıllık iktidar süresince kendi boğazlarını beslemekle yetindi. Her Afrika ülkesinde görülen bu sorun, çok daha eski ve temel bir problemin üzerine eklendi. Kamu hizmetinde çalışacak deneyimli ve uzman insanların noksanlığı, etkin bir ulusal kalkınma stratejisi oluşturabilmenin önünde engel teşkil eden en temel sorun. Hükümet politika oluşturmaktan aciz. Müzakere etmeyi, işleri takip etmeyi beceremediği gibi uygulamayı da beceremiyor. Esasen her konuda zayıf. Bunun nedeni de insan kapasitemizin olmayışı.”

Bir zamanlar ekonomisi Lübnanlıların elinde olan ülkede yeni oyuncular devreye girdikçe işlerin daha çok karıştığı kesin. Yolsuzluğa karşı kurulan komisyonun başkanı Kamara'nın açıklamalarına göre son yıllarda devlet düzeyindeki yozlaşmalara yönelik açılan soruşturmanın haddi hesabı yok. Mesela Çinlilere Batı Afrika açıklarında aşırı miktarda balık avlama izinlerini veren denizcilik bakanı ve satın alma yolsuzluğuna imza atan sağlık bakanının hüküm giymesini sağlaması önem taşıyor ama maden çıkarma ve toprak kullanımıyla ilgili devletin en üst düzeyinde dönen dolapların yanında devde kulak kalıyor. Kamara devletin kendi eliyle ülkeyi esir etme tehlikesine dikkat çekiyor. Hiçbir anlaşmanın kanunun üzerine geçmemesi için uğraş veriyor. Fakat işi zor çünkü çabaları yüzünden Kamara'ya karşı düşmanca tavırlar besleyen sadece yabancılar değil, cumhurbaşkanlığı ve meclisten de bazı kişiler de husumet gösteriyor. Ancak bunun nedenlerini anlamak güç değil. Zira zihniyet değişmedikçe hukuk araçlarının eski tip devlet anlayışı, adam kayırmalar ve yolsuzlukların üstesinden gelebilmesi pek mümkün olamıyor.

Belli ki Sierra Leone halkı için sadece kendi menfaatleri peşinde koşan Lübnanlı patronlar, yeni gelen Çinli işadamları, çok uluslu büyük şirketler ve ansızın ortaya çıkan Frank Timis gibi paralı güçlerle mücadele etmekten ve hukukun üstünlüğünü sağlamaktan başka çare yok.

--MALİ--

Çin'in Afrika ülkelerinden bazılarında daha yoğun ilgi göstermesinin nedeninin, sahip oldukları doğal kaynaklar olduğunu bilmek Çin ile ilgili "agresif tavırlı yeni süpergüç" şeklindeki basmakalıp düşüncelerimizi besliyor. Yeryüzündeki maden yataklarını bloke etmek için her şeyi yapabileceğini düşündürüyor. Fakat orta ölçekli bir altın endüstrisinden başka kayda değer madeni bulunmayan Mali bile Çin'in ilgisinden mahrum değil. Dünyanın en fakir ülkelerinden olmasına rağmen, onurlu ve istikrarlı bir demokrasi olmayı yıllardır sürdüren Mali, kıt kaynaklara ve çoğunlukla Müslüman nüfusa sahip bir ülke. Şimdiye dek dış güçlerden zorla yardım alma gibi bir dış politika benimsedi. Mesela İslam dayanışmasının göstergesi olarak Suudi Arabistan'a büyük bir köprü yaptırdı. Mali'nin İslami terörizmin yayılmasını önlemek üzere Amerikan ordusu ile işbirliği yapmaya istekli olması ve örnek demokrasisi ABD'nin cömert bağışlarına neden oldu. Bu arada bu durumu kıskanan eski sömürgeci güç Fransa diğerlerine yetişmek için ekonomik yardımını katladı. Son zamanlarda ise işler karıştı. Nüfuzunu artırmak için ülkeyi hediyelere boğmuş olan Kaddafi, idari ofis binaları inşa ettirdiği açılışı yapılamadan devrildi. Ardından ülkenin kuzeyinde ayaklanan Malili isyancı gruplar, şeriat getirmeye kalktı. Çok geçmeden ülkenin seçilmiş hükümeti, genel seçimlerden az önce subayların yaptığı bir darbeyle devrildi. Bir zamanların Fransız Sudan'ı 1960 yılında bağımsızlığını kazandığında daha, sınırlı bir nüfusa ve güce sahip Fransa'nın emellerine ulaşamayacağı belli olmuştu ama Ocak 2013'te İslamcılar bozguna uğratmak ve Mali'nin toprak bütünlüğünü korumak için Fransa duruma müdahale etmeden duramadı. Başka bir açıdan bakacak olursak, 2011'de Kaddafi'nin devrilmesi sırasında onbinlerce Çinlinin Libya'yı terk edebilmesi için gemi gönderen Çin'in de ileride menfaatlerinin kök saldırdığı yerlerde meydana gelen acil durumlara müdahale etme ihtiyacı duyacağını öngörmek işten değil.

Eskiden ufacık bir yer olan başkent Bamako, Afrika'da en hızlı büyüyen şehre dönüştü. Hepsi Çinli şirketlerin eseri olan muazzam genişlikte bulvarları, devasa trafik kavşakları, inşaat sahaları dünyanın en hızlı büyüyen altıncı şehri konumunda. Öncelikle dikkat çekici bir elçilik binası inşa ettiren Çin'in Mali'ye son dönemde yaptığı en büyük yatırımlardan biri de Nijer Nehri üzerine kurulan üçüncü köprü ve onun bağlandığı hastane kompleksi oldu. Çin'in yumuşak güç olma yolundaki niyeti, köprü geçişlerini ücretsiz yapmasından da anlaşılabilir.

Afrika'nın diğer yerlerinde olduğu gibi Çin etkisi, Mali'de de borç veya hediye verilmiş olsun fark etmez Çin'in finanse ettiği projelerle başladı. Kontratları biten şirketler, piyasada kalmaya devam ederek Dünya Bankası ve Afrika Kalkınma Bankası gibi kuruluşların inşaat ihalelerine en düşük tekliflerle girmeye başladı. İrili ufaklı Çinli şirketler, kah nakliye masraflarının amorti edilmesinden kah ithalat vergisi imtiyazlarından yararlanarak çokuluslu sabit pazarı adeta ele

geçirdi. Küçük otel işletmeciliği, toptan ve perakende ticaretinde aktif olan Çinli göçmenlerin sayısı günden güne arttı.

Kıtada nüfus artışı en yüksek olan Mali'nin günümüzde 15 milyon olan nüfusunun yüzyıl sonuna gelindiğinde 80 milyona çıkacağı öngörülüyor. Bu tahminler, cılız topraklardan ve yağış kıtlığından mustarip bölgede %30'larda seyreden okuryazar oranı da göz önüne alındığında yeni bir sefalet yaşanacağı anlamına geliyor. Bu olağandışı büyümeye bağlı olarak hızla kentleşmeye devam eden Mali toplumunda mühim bir orta sınıf meydana çıkmaya başladı. Bunu fırsat bilen Çinli inşaatçılar kolları sıvadı. Çinli şirketler de kıtanın her yanında farklı uluslardan yabancı şirketlerin kanunu atlatıp geniş araziler veya değerli kaynaklar üzerinde kontrol sağlamak için kullandığı benzer yöntemlere başvurarak resmi yetkililere, yerel liderlere rüşvet veya hediyeler vermeyi ihmal etmedi. Son yıllarda Çin'in Mali'ye verdiği borçlar 200 ile 500 milyon dolar arasında. Bu meblağ elde edilen çıkarların inşaat sektörünün çok ötesinde olduğunu gösteriyor.

BM İnsan Hakları izleme komisyonunda çalışmış olan bir arkadaşım Tiebile Drame ile buluştuğumda ülkesinde işlerin ne kadar gelişigüzel idare edildiğinden; yakın olmalarına karşın ne Arap Dünyasıyla ne de Uzakdoğu ülkeleriyle ilgili herhangi bir politikaları olmadığından yakınıyor. "İkinci ve son dönemini bitirmek üzere olan cumhurbaşkanı Amadou Toumani Toure'nin Çin ile ilişkileri gayri resmi bir şekilde şahsen yürüttüğünü anlatıyor. Zamanla kamuoyu muhalefeti nedeniyle hükümet frene basmak zorunda kalmış olsa da, yakın çevresinin de Pekin ile ilişkilerden nemalandığı biliniyor. Ona göre Çin'in motivasyonu Mali'de inşaat yapmaktan ziyade tarım arazilerini ele geçirmek. Devlet, arazileri Çinlilere sattığı için köylüler zorla yerinden ediliyor.

Afrika kıtası dünyada işlenmemiş ekilebilir arazilerin %60'ına sahip. Bazı eleştirmenler Çin'in Afrika'daki tarım arazilerini ele geçireceğine dair alarm verirken, Çin'in bu alanda en büyük yatırımcılardan olmadığını; diğer Batılı güçlerin çoktan Afrika topraklarına göz dikmiş olduğunu unutuyor. Bu elbette Çin'in Afrika'nın tarım arazilerine ihtiyacı olmadığı ya da amacının kontrol edebildiği kadar toprağı kontrol etmek olmadığı anlamına gelmez. Çin dünya nüfusunun % 20'sine sahip ancak tarım arazilerinde bu oran yalnızca %9. Ekilebilir arazi bakımından Çin'den daha kötü durumda olan diğer ülkeler Mısır ve Bangladeş. Dev inşaatlar, hava kirliliği ve erozyon Çin'in topraklarını tüketmeye devam ededursun, Çin'deki yaşam standardı yükseldikçe 2025'e gelindiğinde gıda gereksinimi günümüz dünyasının açık pazarının sunabileceğinden çok daha fazla artmış olacak. Bu açıdan bakılırsa, Çin'in yapabildiği her yerde yoğun bir gıda üretimine geçmesi büyük olasılık.

Amerikalı diplomatların bu konuda ne düşündüğünü öğrenmek için Amerikan elçiliğine görüşmeye gittiğimde, en basitinden Amerikalı inşaat ve hizmet şirketlerinin Afrika'da iş yapmak için rekabet etmeye istekli olmadıklarını öğrendim. Birçok zengin ülkenin yaptığı gibi ABD de onyıllar önce, projenin teknik şartları yerine getirildiği sürece ülkelere yapılan kalkınma yardımlarının nereye harcanacağına karışmamaya başladı. Bu oyuna yeni giren Çin ise kar gözetken bir yaklaşıma sahip. Altyapı çok önemli ancak tüm sorunların çözümü değil. Altyapı projeleri hükümetlerin önceliklerini yansıtıyor ancak bir ülkenin kalkınmasına yönelik en iyi tercih olamaz. İnşaat projeleri büyük ve görünür oldukları için hükümetler için öncelik taşıyor. İktidarda kalabilmek için bu tip somut projelerden kendilerine pay çıkarıyorlar. Mali Cumhuriyeti dünyada çok ülkede olmayan bir şansa sahip. Nijer Nehri'nin doğal seyri sayesinde pirinç yetiştirmeye elverişli milyonlarca hektar tarım arazisini sulama potansiyeli var. Maalesef şu anda sadece 60 bin hektar kullanılıyor.

Kıtanın diğer tarafında bulunan Etiyopya'da ise tarım arazilerini büyük bir hevesle toplayan Hindistan da kar amacı gütmeyen yanında gelecek için gıda güvenliğini sağlamaya çalışıyor. Öte yandan Pekin yönetimi kıtada 100 milyon Çinliye istihdam yaratma peşinde. Böylece Çinli işsizler iş bulurken, Afrikalılar da tarımsal ürün yetiştirmeyi öğrenecek. Yakın zamanda dünyanın en büyük ekonomisine dönüşecek olan Çin'de milyonlarca insan daha rahat bir hayat istiyor. Çin toplumunun büyük ölçekli planlama ve mühendisliğe inanan ve müthiş sabırlı bir uygarlık olduğu düşünüldüğünde, gelecekte insanlarını nasıl besleyeceğini acilen garantilemeye çalışmasına şaşmamak gerek. 1990'ların sonunda tarımsal üretimin azalması nedeniyle özel yatırımcılar arayan Mali hükümetinin kapısını ilk çalan Çinlilerdi. Çinliler Mali Deltasında sessizce

konuşlandığı verimli topraklardan istifade etmek için doğru zamanı bekleyedursun, gidişatı dünya gıda stokları ve fiyatları belirleyecek. Nakliye masraflarını hesaba katınca, Çinli liderlerin en yakın limana binlerce kilometre uzak olan Mali'de yetiştirdikleri pirinci Çin'de satmak için yatırım yapacağını düşünmek zor. Ancak Afrikalılara ve kıtada yaşayan Çinlilere pirinç satacaklarına şüphe yok. Böylece Çin yurtiçi tüketimi için kazanç sağlamış olacak. Üstelik Afrika hükümetleri üzerindeki nüfuzunu daha da artırmış olacak.

Afrika'da Çinli göçmenlerin gelişine kurban giden sektörlerden biri de tekstil endüstrisi. Popüler Afrika desenleri taklit eden Çin kumaşları ucuz fiyatlarıyla sektörü ele geçirmiş durumda. Pek çok yerde Çinliler inşaat, endüstriyel yönetim, proje genel bakım işlerini üstlenmelerine karşın Afrikalılara bilgi ve teknoloji aktarmadığı için yeni bir yerli Mali sanayii yaratmak için çok az imkan var. Bağımlılık üzerine kurulu bir kültüre dönüşme yolunda hızla ilerleyen Mali'nin girdiği bu çıkmaz, illa ortada organize komplolar ya da kötü niyet olmasını gerektirmiyor. Yakalanan fırsatları yansıtıyor. Bununla beraber bu emperyalizm kadar eski bir sorun. Aslında bu noktada her iki tarafın kazanması söylemine kendini fena halde kaptırmış olan Çin'in de ortaya yeni bir şey konduğu söylenemez.

Mali'de gördüğüm şeker plantasyonu sahibi Gao Yi 30'lu yaşlarında bir Çinli. Çin'in eskisine oranla daha özgür olduğunu söylüyor. "Batılı ülkelerle karşılaştırılmaz tabii. Ama ona bakarsan, pek çok Batılı Çin'de yaşam hakkında yanlış fikirlere sahip muhtemelen. Çin Komünist Partisinin insanların her adımını izlediğini sanıyorlar. Amerika hakkındaki görüşlerimiz gibi. Herkesin cebinde silahla dolaştığını, her yerin tehlikeli olduğunu sanıyoruz. Çin'de insanların Afrika hakkındaki görüşleri de aynı şekilde. Burada her şey karman çorman sanıyorlar. Sürekli krizlerin yaşandığı tehlikeli bir yer olduğunu düşünüyorlar. Bunun nedeni haberlerin sadece olumsuz, negatif olaylara odaklanması. Çinlilerin Amerikalılar hakkında böyle düşünmesinin nedeni de bu."

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere Mali'nin Çin'in gözünden kaçması mümkün olamazdı. Çin'in Afrika'ya akını, ders kitaplarına girecek bir yayılma örneği. Afrika üzerindeki çıkarları Berlin Duvarı'nın çökmesiyle sönen Batılı ülkeler, dikkatlerini Doğu Avrupa'ya kaydırды. Çünkü oradakiler Batı Avrupa ile kökten bağları bulunan, okuma yazma bilen, eğitilmesi kolay toplumlardı ve sermayeye susamışlardı. ABD ise Ortadoğu ve Güney Asya'da bir dizi savaşla meşguldü. 2000'e geldiğinde hızla büyüyen hırslı Çin dünya sahnesinde göz gezdirip Afrika ile yeterince ilgilenilmediğini farketdi. Kıtanın sunduğu madenler ve doğal kaynakların dışında hızla büyüyen pazarları ve gelecekte Çin'in gıda talebini karşılamasına destek olacak topraklarıyla Çinliler için biçilmiş kaftandı.

--GANA--

Batı Afrika'da orta ölçekte bir ülke olmasına rağmen, kıtanın tarihi ve siyasetinde önemli rol oynamış olan Gana, 1957'de İngiliz sömürgesinden kurtulan ilk Sahra-altı ülkesi. Gana toplumu, sömürgecilerin koyduğu sınırları kaldırıp tüm kıtayı birleştirmeyi öngören Pan-Afrikanizm hareketinin öncülerinden sol eğilimli lider Kwame Nkrumah önderliğinde hızla sanayileşmeyi umuyordu. 1961'de Volta Nehri üzerine baraj kuruldu. Afrika'da o zamana dek gerçekleştirilen en büyük kamu projesi olan Akosombo Barajı yeni gelişmeye başlayan yerel sanayiye elektrik temin etmek üzere tasarlanmıştı. Çok büyük ve maliyetli olduğu için eleştirilen baraj halen Gana'nın enerji ihtiyacının büyük kısmını karşılamakta. Nkrumah'nın borç içinde sallanan ekonomisi ve giderek artan otoriterliğinden sıkılan halk birleşince 1966'da devrilen Nkrumah'ın ardından yönetimi muhafazakar sivillerle fırsatçı ve beceriksiz subaylar ele geçirince ortalama gelir düzeyi üç kat düştü. 1980'lerde iktidara geçen genç teğmen Jerry Rawlings önce sol eğilimleriyle ardından ekonomide Batı'ya dönerek kıtada büyük bir dalga yarattı ve geç de olsa demokratik yönetime geçilmesine izin verdi. Demokrasi geleneğinin yerleşmeye başladığı 1992'den itibaren GSMH'sında %5'i geçen artışla Gana, altın, kakao ve son dönemde petrol ihraç ederek hızla büyüyen bir Afrika ülkesi konumuna ulaştı. Çin, diğer Afrika ülkelerinde yaptığı gibi kredi ve yatırımlardan oluşan bir anlaşma paketi hazırlayarak Gana ile masaya oturdu. İlk Gana altyapı karşılığında doğal kaynak verecek gibi görünüyordu. Çin daha önce de Kongo ve Angola ile

benzer anlaşmalar yapmıştı. Ancak bu ülkeler petrol ve maden zengini olsalar da demokrasi pratiğinden yoksundu. Çok daha dinamik olan Gana siyasi düzeninde ise kamuoyu gidişatı farklı ve tartışmaya açık şekilde sağduyulu bir yöne çevirdi. Ülkede son dönemde başlayan ticari petrol üretimi doğrudan teminat olarak kullanılamayacak, Angola'da olduğu gibi havuz hesaba konacaktı. Anlaşmaya göre Gana, petrolünü uluslararası pazarlarda satmakta serbest olacak ancak ödemelerini geciktirdiği takdirde, Çin yasal olarak üretimden kar payı alma hakkına sahip olacaktı.

Aslında Gana toplumu, ulusal karakterine yerleşik olan müzakere ve açık diyalog geleneği sayesinde Afrikalıların Çin'e bakış açısını çok iyi ifade ediyor. Yıllarca Dünya Bankası'nda çalışan, Ruanda'da soykırım sonrası dönemde görev yapmış olan ve son olarak Liberya hükümetine danışmanlık yapan dostum Edward Brown da aynı fikirde. Şimdilerde kalkınma ve ekonomi alanında bir düşünce kuruluşu olan Afrika Ekonomik Dönüşüm Merkezi (ACET) bünyesinde ekonomik politikalar ve gelişmeye yönelik konularda uzmanlık sunan Brown'a göre Gana, tüm Afrika ülkeleri arasında en iyi konumda. Gelişmekte olan doğal kaynak zenginliğinden ve yeni ortak Çin'in sağlam bir kalkınma politikası gütmeye hevesli olmasından faydalanabilecek durumda. Bunun sebebi olarak Gana'nın giderek sağlamlaşan demokrasisi, göreceli açık zihniyeti ve şeffaflığının yanında hızla büyümekte olan orta sınıfı gösterilebilir. Fakat Brown Gana ile ilgili olarak saydığımız tüm avantajlarına karşın, Çin ile ilişkilerin sonucundan pek umutlu konuşmuyor. Üstelik dönemin Gana Cumhurbaşkanı John Atta Mills, tam o sırada Pekin'den 13 milyar dolarlık bir kredi paketiyle yeni dönmüş olduğu halde. Bu miktarın birkaç ay içinde resmileşen 3 milyar dolar değerindeki ilk partisi bile ülkenin bağımsızlığını kazandığından beri aldığı kredilerden çok daha yüksek. Örneğin Dünya Bankası'nın bir kolu olan ve kıtaya en çok borç veren kurumlardan biri olan Uluslararası Finans Kurumu 2011'de tüm Sahra-altı ülkelere toplam 2.2 milyar dolarlık kredi çıkardı. Eşlik eden prosedür ve bürokrasi de dikkate alındığında, Batı'ya kıyasla Çin'den kredi almanın çok daha kolay olduğu da kendiliğinden ortaya çıkıyor. Dolayısıyla Afrika ülkelerinin yönetimlerinin küresel finans sisteminin klasik liderleri yerine Çin alternatifini değerlendirmesi gayet anlaşılır.

Çin'in son dönemde Gana için ayırdığı yatırım paketi doğalgaz boru hatlarından hidroelektrik santrallere çeşitli projeleri kapsıyor. Brown'a bu konudaki yorumunu sorduğumda şu cevabı alıyorum. "Bu tip paketlerle ihalelere Çinli şirketlerin girdiği düşünülünce esasında Afrika tarafı için anlamlı bir girdi içermiyor. Bakanlıkların da bu anlaşmaları inceleme kapasitesi maalesef yok. Risk, finans ve maliyet-kazanç analizi gibi değerlendirmeler yapılmıyor dolayısıyla devlet bu meselede stratejik bir vizyon izleyemiyor. Yatırımlar büyümeye yol açacak mı? Toplumunu dönüştürücü etkisi olacak mı? Üretkenliği artıracak mı? Tekstil gibi bazı sektörlerdeki gerilemeyi durduracak mı? gibi soruların yanıtı belirsiz."

Hükümetin bütçe projeksiyonlarında beceriksiz olduğundan yakınan Çinli müteahhit Zuo'ya göre Çinli şirketlerin ihalelere düşük fiyatla girmesinin nedeni işi almayı garantilemek. "Halihazırda işgücünü ve ekipmanını Çin'den getirmiş olmanın yarattığı bir mecburiyet adeta. Yani daha fazla pazar payı istediğimizden değil, insanlarımızı iş vermeyi sürdürebilmek için daha çok pazara ihtiyacımız olduğundan." Çoğu zaten kamu şirketi olan yol inşaat firmalarının işçileri işten çıkarması, Çin için ülke içinde daha büyük sorunlar yaratabilir. Projeyi kısa zamanda bitirmeye çalışmak da kalitenin düşmesine yol açabiliyor.

Ekonomik ilişkiler adlı bağımsız bir düşünce kuruluşunda uzman ekonomist olan Kwadwo Tutu benzer kaygıları dile getiriyor. "Ülkeler hayırsever olamaz. Tıpkı işadamları gibi sadece kendi menfaatleri için çalışırlar ve eğer kurallarınızı koymazsanız sizi kandırırlar. Afrika ülkeleri için en güvenli yol kendileri için avantajlı koşullar yaratmak üzere müzakere etmek." Çin'in kazan-kazan sloganından, zengin bir ülke değil de üçüncü dünyanın bir parçası olmaktan dem vurmasıyla alay eden Tutu'ya göre bu söylemin gerçeğe hiç alakası yok. "Çin gelişmekte olan bir ülke değil. Buna inanmak için aptal olmak lazım. Çinli yetkililer iklim değişikliğiyle ilgili zirvelerde aynı savı öne sürdüklerinde çok kızıyorum. Öte yandan Gana gibi ülkelerin yatırıma ihtiyacı var ve bu yardımı Batılı ülkelere alamıyor." Gana'nın Çin ile ilişkilerinde kendi kurallarını koyup koyamayacağını sorduğumda, ülkenin geçmişinden bahsetmeye başlıyor. "1960'larda şahane bir altyapımız vardı. Özellikle demiryolları şimdi berbat durumda. 1980 ve

90'lerde yabancı yatırımların peşinde koştuk. Koşulları cazip hale getirdik. Oysaki çabalarımız tarıma yönelmeliydi. Şu anda daha önce çıkardığımızın on katı maden çıkarıyoruz ama karşılığında aldığımız ücret çok düşük. Madencilik sosyal ve çevresel tüm etkenlerini denkleme katacak olursanız elimize kalan %10'luk bir oran. Üstelik madenlerimizi de alıp götürüyorlar. İstesek de 10-20 yıl sonra gidip başka ülkeleri sömürecek şirketler oluşturacak teknik ve girişimci bir zemin hazırlayamayız. Böyle devam edersek, yeni keşfedilen petrol yatakları da tükenecek ve çocuklarımıza hiçbir faydası olmayacak.”

Sonuçta ortakları ister Çinli ister Batılı olsun pasif taraf hep Gana oldu. Eskiden Dünya Bankası'nda Gana temsilcisi olarak görev yapmış olan Albert Ossei, Afrika'nın bir kaldırıca ihtiyacı olduğu kanısında. “Afrika ülkelerinin kendilerine yarayacak anlaşmalar yapabilmesi için Çin ile tek başlarına müzakere etmeyi bırakmaları gerek. 44 ülke bu konuda birleşirse, Çin ile yapılan anlaşmaların koşulları Afrika lehine değişecektir. Hatta kendi aralarında ticareti geliştirecek altyapıyı bile Çinlilerden talep edebilirler. Çin'le ilişkiler Afrika'nın Batı ile ilişkilerinde de eşitlik ve denklik sağlamakta etkili olmalı. Batılı şirketler, Çinlilerden şikayet edeceklerine Afrikalıları yetiştirip şirketlerinde daha fazla istihdam sağlamalıdır.”

IMANI adlı düşünce kuruluşunun kurucuları Kofi Benti ve Franklin Cudjoe ile görüşmemizde konuştuklarımız da daha önce anlatılanlarla paraleldi. Çin devletinin soru sormadan para dağıtmasından hoşnut olan Ganalı elit kesimin Çin'i geleceğin anahtarı olarak gördüğünden bahsediyorlar. “Ancak soru sorması gereken biziz. Çin yandaşı ya da Çin karşıtı değiliz. Yalnızca Çin ilişkimiz ülkemize fayda sağlasın istiyoruz. Bu da kendi kendine olacak değil. Çin'in stratejisi var ama bizim yok. Bu yüzden bizden yararlanıyorlar. Kötü oldukları için değil biz akıllıca davranmadığımız için,” diyorlar. Çin'in kıtaya olan ilgisinin siyasi etkisine gelince, Pekin'in yatırımlarının despot liderlere yaradığını ve aydınların susturulmasına yardım ettiğini savunuyorlar. “Doğal kaynaklar tükeniyor ama insan kaynakları gelişmiyor. Artık Afrika'nın dünyanın kalanıyla yaptığı büyük takaslarda ne kazanıp ne kaybettiğini iyi hesaplaması gerekiyor. Gün gelecek kaynaklarımız tükenecek. Doğal kaynaklarımıza karşılık maksimum bedel ödenmedikçe insanlarımızı yetiştirmemiz mümkün değil. Çin'in bize Batı'dan daha çok ihtiyacı var. Nüfusu yaşlanan Batı'nın da insanlarımıza ihtiyacı var.”

Güney Afrika'dan sonra en büyük altın üreticisi olan Gana'da Çinliler yasal ve yasa dışı yollarla altın arama faaliyetlerini sürdürürken ormanları kesip doğayı cıva ile zehirliyorlar. Çinlilerin rüşvet ve yolsuzluğa meyilli olduğu ve daima ucuz kaçtıklarıyla ilgili hikayelerin haddi hesabı yok. Mesela Çinlilerin inşa ettiği Ulusal Tiyatro'nun birkaç yıl içinde çatısı akmaya başlamış. Genellemek doğru olmasa da, Çinlilerle ilgili algı bu yönde ve sağlam dayanakları var. Güncel göstergelere bakıldığında Gana yeni keşfedilen petrol ve doğalgaz yataklarıyla yükselişe geçmiş görünüyordu. İşgücü ve sanayii açısından genç nüfusu, yerleşmiş demokratik düzeni, sandıktan her defasında farklı iktidarların çıkması gibi nedenlerle ülkenin uluslararası imajı o kadar olumluydu ki Obama Afrika gezisinde ilk olarak Gana'yı ziyaret etmişti. Büyük miktarda sermaye yatırmak üzere bekleyen Çin'den başka büyük yeni oyuncular da fırsat kolluyordu. Böyle bir durumda eğitilmiş kesimin ülkenin halinden memnun olacağını sanırsınız ama durum pek öyle değil. Ne yaptığını bilmeyen, herhangi bir hedefi olmayan, vizyonsuz liderlerden kurtulmadıkça ülkenin gidişatının düzelmeyeceği kanısındalar. Yine de sivil toplum eylemcileri yılmadan çalışmaya devam ediyor. Yönetimden daha iyi performans, hesap verebilirlik, açıklık ve dürüstlük talep ediyorlar.

Demokrasinin fark yarattığına çok kez tanık oldum. Senegal'de değerli gayrimenkuller üzerine şaibeli anlaşmaların iptalini; Zambiya'da madencilerin maaşlarının yükseltilmesini sağladı. Bu bağlamda STK'ların rolü ve diyalogun önemi çok büyük. Ganalı sivil eylemcilerin kazanımlarından örnek vermek gerekirse baraj inşaatına direnen köylülerden bahsetmeden olmaz. Kıtada toplam 70 baraj projesine imza atan Çinli Sinohydro şirketinin inşa ettiği Bui Barajını Çin'in Gana'da sürmekte olan en büyük projesi. Yap-İşlet-Devret modelinin uygulandığı projede müteahhit şirket yatırım maliyetini çıkarıncaya kadar barajı işletecek. Çin'in kıtadaki diğer anlaşmalarına benzer şekilde Gana maliyetin bir kısmını kakao ile geri ödemek zorunda. Baraj nedeniyle boşaltılacak köylerde yaşayanları harekete geçirmek isteyen sivil eylemciler, yerel halkı bilinçlendirerek, daha önce başka bölgelerde yerleri değiştirilmiş olan köylülerin

çektikleri sıkıntıları görmeleri için turlar organize ederek haklarını aramalarını sağladı. Bunun başarılmasında dürüst ve eğitilmiş kabile lideri Bui Kralı Wuo'nun değerli katkısı çok önemli. Gerek toprak anlaşmaları gerek yönetimle yapılan müzakereler olsun Afrika'da köylülerin kandırılmasında, haklarının çiğnenmesinde çoğu eğitimsiz olan kabile liderlerinin payı büyük. Ne yazık ki kendi imtiyazlarını ve prestijlerini artırmak için parayla ya da hediyelerle kolayca manipüle edilebilir durumdadılar. Basmakalıp kabile liderlerinden oldukça farklı olan Kral Wuo gibilerin de hakkını vermek lazım. Üniversite mezunu, mükemmel İngilizce konuşan Bui Kralı, devletin halkı için daha iyi koşullar sağlamasını garantilemiş. Gana hükümeti ile yaptığı anlaşmaya göre Çinli müteahhitlerin Bui halkı için konut, okul yaptırmasını sağlamış. Köylüler tazminat da almışlar ancak Kral Wuo baraj elektrik ürettiği sürece, kazancın yerel halkla paylaşılmasında ısrar etmekte yerden göğe haklı. Sonuçta akıllı selim bir yönetici gelecek nesillerin hakkını da aramayı bilir.

--TANZANYA ve NAMİBYA --

1970'lerde Mao yönetimi altında inşa edilen TAZARA demiryolu hem Çin'in kıtaya olan dayanışmasını hem de nüfuzunu artırma niyetini ortaya koyması açısından önemliydi. Ancak daha önemlisi, Çin'in tek bir hamleyle daha evvel ABD ve SSCB'nin baskın olduğu oyuna dahil oluvermesini sağlamıştı. Tanzanya deniz kıyısındaki ekonomi başkenti Dar'a bağlanan yol şehrin kaderini değiştirdi. Dar'da yaşayan Çinlilerin sayısı her geçen gün artmakta. Şimdiden küçük ölçekli ticareti ele geçirmiş durumdadılar. Hükümetin Çinlilere neden bu kadar hak tanıdığını sorgulayan sendikalar yetkililerden yanıt alamamaktan şikayetçi. Çinlilerin göçü gizlemek için hükümete çeşitli yardımlarda bulduklarını düşünüyorlar. Yasaları bilmezden gelen Çinlilerin işçilere sendika hakkı tanımadığını söylüyorlar. Şartlar değişmezse 10 yıl içinde tüm Tanzanya ekonomisini Çinlilerin devralacağından korkuyorlar.

Atlantik kıyısında yer alan Namibya için Afrika'ya Çinli göçünün başatı denebilir. Başkent Windhoek'e vardığımda otuzlu yaşlarda bir işadamları buluştum. Hou Xuecheng beni arabasıyla alıp Çinli işadamları derneğine götürdü. "Çin'de kalsaydım bunlara asla sahip olamazdım," diyerek bana park yerinde duran cip, son model bir lüks araba ve diğer araçlarını gösterdi. Çiftçi bir aileden gelen Hou, patron olmak istediği için anavatanını terk etmiş. Karısı Çin'de kalmış. Şimdi Namibyalı bir kadınla evli. Çinli göçmenler arasında işlerini kolaylaştırmak için yerlilerle yapılan sahte evliliklere sık rastlanıyor. Çin toplumunun baskılarından sıkılıp kaçanlardan biri olan Hou, Çin'de acımasız bir rekabetin hüküm sürdüğünü anlatıyor. Nüfus kalabalığından ne kamusal ne özel alanda yer kalmadığından yakınıyor. Hava kirliliğinin feci boyutlara ulaşması, gıda güvenliğinin olmaması da cabası. Çin'in hızlı büyümeyle ilgili nefes kesici hikayesini bilmeyen yok fakat ülkedeki gidişatın göçe yol açtığı şüphesiz. Hou gibiler Çin'de basamakları tırmanamayanların ya da yeterince yükselmediğini hatta ezildiğini hissedenlerin şansını bir de Afrika'da denediğinin somut kanıtı.

Angola sınırına yakın Oşikango'da kurulan Dragon City her şeyiyle bir Çin kasabası. Ejderha kenti anlamına gelen yerleşimin tapusu da Çinlilere ait. Geçmişte siyahların madencilik, bankacılık ve sigortacılık gibi sektörlerde çalışmadığı *apartheid* döneminin acısını çekmiş olan Namibyalılar, tecrübelerine dayanarak bu tip kasabaların çoğalmasını istemiyor. Aslında Oşikango gibi Çinlilerin ihracatını kolaylaştıran sınır ticari bölgeleri, asırlar önce Avrupalı güçlerin Afrika'nın batı kıyılarında kurduğu ticaret merkezlerinden farklı sayılmaz. Sömürgeciliğin henüz en başında kurulan bu yerlerin amacı, Afrikalıların yabancıların yaşam tarzı kadar parlak alet edavatlarına karşı iştahlarını kabartıp yeni pazarlar yaratmaktı. Zamanla kredi ve borç vermeye başladılar. Tam gaz sömürgeciliğe geçiş ise yerli halkların din aracılığıyla ideolojik açıdan yumuşatılmasını bekliyordu. Avrupalıların sayısının artmasıyla güç dengelerinde meydana gelen değişimler ve güvenliğinin artırılması meselesi de aynı amaca hizmet ediyordu. Afrikalıların başlarına geleni anlayana kadar iş işten geçmişti.

Çin'in izlediği yol da tamamen aynı değil ama çok benzer. Ülkelerine akın eden Çinli işçilerin ve tüccarların yasalara uymadığını, devlet adamlarının Çinlilerin isteklerini yerine getirdiklerini gördükçe yerli halk güçsüz kılınmış hissediyor haliyle. Zaten Namibya'da kime

sorsan aynı endişeleri taşıyor. Çünkü ülkeyi yönetenlerin vizyonu olmadığını farkındalar. Çinlilerin menfaatine ülkeyi sattığı, yolsuzluk yaptığı için hükümeti, Çinlilerin hediyelere boğduğu siyasi eliti suçluyorlar. Aslında Namibya'da çok sıkı olan çalışma yasalarından Çinli şirketlerin adeta muaf tutulduğunu savunuyorlar. Wikileaks'e sızan ihale ve rüşvet olayları, üst düzey devlet adamlarının çocuklarına Çin üniversitelerinde verilen burs skandalı, Çin devlet başkanı Hu Jintao'nun yönetimindeki Nucotech şirketinin ihale skandalı vs. Dahası, tıpkı Namibya'nın iktidar partisi SWAPO gibi Afrika ülkelerinin çoğu ülkenin kurtuluş savaşını kazanmış olan partilerce yönetiliyor. Yönetimler de Çin çıkarlarına uygun biçimde davranıyor. Aynı şikayetler tüm kıtada yankılanıyor.

--SON SÖZ--

Açıkça ilan edilmemiş de olsa Afrika üzerinde yumuşak güç kurmaya yönelik bir küresel yarış olduğunu kavramak zor değil. Amerikalılar, Afrikalıları tutum ve değerleri yüzünden sürekli sindiriyorlar. AIDS'e karşı korunma, aile planlaması, yatarken cibinlik kullanılması gibi konularda sürekli gözdağı veriyorlar. Afrika'nın her köşesinde farklı kuruluşların mesajlarını taşıyan büyük panolara rastlamak sıradan. Sulak alanların korunması, bulaşıcı hastalıklarla mücadele vb. hakkındaki mesajlar uluslararası yardım kuruluşlarına ait. Çinlilerin ilanları ise stadyum, karayolu, havaalanı vb. daha somut ve büyük şeylere odaklı. Ekonomik gelişme yolunda Afrikalılarla el ele yürüdükleri iddiasındaki Çinliler bu mesajı devasa panolarla yaymak konusunda ısrarcı. Fakat, elbette ülkelerin gelişmesi beton dökmekle, bina dikmekle olmaz. Toplum için sözde dev proje uygulamalarını hatırlatıp durmaktan çok daha fazlasını yapmak gerekir. Yapıldıktan kısa süre sonra eskiyen köprülere, yağmurdan sonra asfaltı bozulan yeni yollara bakılacak olursa, Çinlilerin taahhüt ettiği çok şey lafta kalıyor. Düşük ihalelerle girdikleri projelerin maliyetini karşılamak için malzemenin kalitesini düşüren müteahhit şirketlerin yaptığı yollar, binalar kısa sürede yıpranıyor.

Çin'in Afrika kıtasına gösterdiği ilgiyi ele alırken kapsamlı düşünmek gerektiği kesin. Öncelikle cömertçe yapılan herhangi bir bağışı tam olarak anlamak için önce hayırsevere ne fayda sağlayacağına bakmak lazım. Emperyalizmde kaçınılmaz olarak yabancı egemenliği işe karışır ve hedef toplumun veya yönetimin önemli ölçüde değiştirilip, aniden veya kademeli olarak direncini kaybetmesiyle sonuçlanır. Japonya Kore'yi ele geçirdiğinde yazan Peter Duus durumu çok güzel ifade eder. "Emperyalizm, dış etkiye karşı kendisini savunamayan, daha zayıf daha az örgütlenmiş veya daha az gelişmiş bir toplum veya devlet gibi kullanılabileceği bir kurban ister." Sanayileşmeye bağlı olarak Avrupa ile dünyanın geri kalanı arasındaki teknolojik güç dengesinin bozulması sayesinde Batı'nın hızla toprak ele geçirip egemenlik kurması mümkün olmuştur. Afrika, Güney ve Güneydoğu Asya ve Okyanusya'da yaşayanlar Batılı askerlerin makineli tüfeklerine bir nebze karşı koyabilmişlerdir ama artık dokuma makinelerine ve Batılı tacirlerin etkisine dayanabilmeleri mümkün olamamıştır. Uzak pazarlara nüfuz etmek siyasi egemenlikle paralel ilerlemiştir.

Söz konusu Çin olunca birçok kişi, bu örneklerle benzeşmediğini düşünebilir. Ne de olsa Japonya gibi namlu doğrultarak Asya içlerine girmeye çalışmıyor ya da Batılı ülkeler gibi fethetme nihayetinde hakimiyet kurma gibi amaçlarla küresel pazarları zorlamıyor. Şimdiye dek Pekin'in de vurguladığı gibi Çin'in Afrika ile ilişkisinde kolonilere yer yok. Afrika'nın büyük kısmında hükümetlerce hoş karşılanan Çin devletinin barışçıl davrandığı tartışmasız ancak bazıları için balayının bittiğini gösteren işaretler günden güne artıyor.

Çin'in deniz aşırı emellerinin, kendileri gibi sömürge kurbanı olan ve kalkınma yolunda ilerleyen Afrikalılarla kardeşçe bir dayanışmadan kaynaklandığını öne sürse de, Afrika'nın sayısız köşesinde tanık olduğum kadarıyla gelişigüzel bile olsa yeni bir Çin imparatorluğu yükselmeye başladığı ortada. Şunu akılda tutmalıyız; imparatorluk dediğimiz şey, zaman içinde koşullara bağlı olarak biçim açısından muazzam değişmiştir. Örneğin 16. Yüzyılda ve 17. yy. başlarında Portekiz, İspanyol, İngiliz ve Hollanda devletleri dünya çapında sömürgeci ticaret merkezleri kurdular. O zamanlar, deniz aşırı ülkelere hakim olma veya yabancı halkları yönetmeye yönelik yasaklayıcı eğilimini pek az dert ettiler. Yaklaşık bir asır sonra demiryolu ve gelişmiş silahlar gibi

orantısız teknolojik avantajlar Avrupalıların lehine oyuna dahil olunca, Batılı ülkeler denizaşırı toprakları kapışma çılgınlığına kapılmıştır. İngiliz Tarihçi Eric Hobsbawm 1876-1915 arasında yeryüzünün çeyreğinin yarım düzine ülke arasında pay edildiğini söylerken tam da bundan bahsetmektedir. Geç Batı Emperyalizminin tarihinde bile koloniler apaçık sömürgeler, dolaylı yönetimler, etki alanları, çeşitli mandalar gibi farklı isimlerle anılmıştır. Hatta yine Batı'nın bulup Çin'in de kullandığı imtiyaz anlaşmaları yabancı kontrolünde ticari ve idari bölgeler yaratmıştır. Bu kalıplara uymamasına karşın Çin'in Afrika ile var olan ilişkisini tarihsel yaklaşımlara bağlayan önemli özellikler var. Emperyalizmin tutarlı bir belirleyici özelliği, özellikle son dönemde kendini gösterdiği biçimlerinde çarpışan güçler arasındaki siyasi ve ekonomik rekabetin birbirine bağlı oluşu. Egemenlikle ilgili herhangi bir küresel hırsı inkar etmesine rağmen Çin de apaçık biçimde küresel üstünlük için birileriyle mücadele ediyor. Bunun izlerini Afrika'nın her yerinde sürmek mümkün. Pekin, adeta Çin'in gücünü, nelere kadir olduğunu insanların gözüne sokmak istercesine dev projelere yönelerek sözümona hayırseverliğini gösteriyor. Kıtada 42 stadyum 54 hastane yapmış olmakla böbürleniyor. Çin'de İngilizce yayınlanan bir gazete haberi bunun arkasındaki motivasyonu özetliyor: "Son onyıda Çin'in Afrika yatırımları 75 milyon dolardan 2.9 milyar dolara çıktı. Çin etkisi her yerde."

Lusaka'da görüştüğüm Çin büyükelçisinin hafif alaycı ifadeleri de bu sembolik rekabeti belli ediyor. "Amerikalıların inşa ettiği yol veya hastane yok. Onların topluma katkısı seçimler için sandık görevlisi yetiştirmek." Oysa ABD'nin 2004'ten bu yana sadece Zambiya'da PEDFAR programıyla HIV mücadelesine harcadığı miktar 1,5 milyar dolar. 500 bin kişinin tedavisini sürdüren program sayesinde virüsün bulaşma oranı onyıllık süreçte önemli ölçüde düştü.

Çin'in rekabetçiliği ve nüfuz arayışı Afrika medyasına yaptığı yatırımlardan da anlaşılabilir. Çin devletinin resmi yayın kuruluşu CCTV, Nairobi'de bir televizyon kanalı kurmakta. China Daily gazetesi Afrika Weekly adıyla kıtayı konu alan haftalık bir dergi yayınlıyor. Pekin, Alliance Française veya Goethe Enstitülerine benzetebileceğimiz Konfüçyüs Enstitülerinin Afrika'ya yayılmasını finanse ediyor. Çince öğretim amacı güden bu kurumların Afrika ülkelerinin yararına olacağı aşikar. Yine de tüm bunları değerlendirirken, Pekin'in açık ve ezeli amacının nüfuzunu arttırmak olduğunu yadsımak naiflik olur.

Çin'in kıtadaki faaliyetlerinin özellikleri incelendiğinde geçmiş imparatorlukların kalıplarına rastlamak olası. Sömürgeci büyümenin en azgın dönemine yol açan yalnızca silahlar değil, 18. Yüzyıl ortaları ve 19. Yüzyıl başları arasında küresel ticaretin eşi görülmemiş boyutta yayılmasıydı. Batı'nın yeni imalat merkezlerinin bu muazzam büyümeyi devam ettirebilmesinin tek yolu yarattıkları yeni pazarları mala boğmaktı. Bu da yeni bir altyapı gerektiriyordu. Dünya çapında limanların, demiryollarının, karayollarının ve sonradan başkent merkezlerine dönüşecek idari bölgelerin kendi çıkarlarını güden Batılılar tarafından yapıldığını unutmamak lazım. İmalat sanayiine sahip güçlerin mallarını üretebilmek için uzak yerlerden hammaddelere ihtiyaçları vardır ve aynı zamanda ürettikleri malları dolaşıma sokmaları gerekir. Bu noktadan bakıldığında, neredeyse otarşiyel yönetilen Çin'in bir kuşakta aniden yükselip gezegenin fabrikasına dönüşmesi tesadüf değildir. Üstelik dünyanın hem demografik hem ekonomik açıdan en hızlı gelişen bölgesi hem de büyük oranda doğal kaynak zengini olan Afrika'da fazlasıyla iddialı bir biçimde altyapı mimarlığına soyunması da rastlantı olamaz.

Yine de geçmişteki imparatorluk kalıplarıyla çarpıcı biçimde paralellik gösteren özellik buradaki insan hareketi yani göçtür. Kimse son yıllarda toplam kaç Çinlinin Afrika'ya göç ettiğinden emin olamasa da en az 1 milyon kişi olduğu tahmini oldukça düşük kalıyor. Bu rakamların artacağı su götürmez bir gerçek. Ayrıca bu boyuta ulaşmış bir göçmen akını, muhtemelen göç ile kurulan imparatorluk hikayesinin son bölümlerine denk düşer. Portekiz, Mozambik'e yerleşimci göndermeye 16. Asırda başlamıştır. Lizbon işine gelecek bir düzen görüntüsü yaratmak için gayet ucuz bir yol seçmiş; kapsamlı bir idareciliğe girişmektense, yeni ticaret alanları açmakta yerleşimcilere güvenmiştir. Ayrıca dünya tarihinde buna en yakın örnek 1930'larda Japonya'nın 1 milyon vatandaşını kuzeydoğu Çin'de Mançurya'ya yerleşmeye göndermesidir. Gerçekleşememiş olsa da, Tokyo'nun asıl planı esnaf, çiftçi, girişimci gibi mesleklerden beş milyon Japonu Mançurya'ya yerleştirmek; böylece anakarada sömürge toplumuna hakimiyeti garantileyecek bir Japon nüfusu oluşturmaktı. Ancak bu kesinlikle

provokasyon niyetiyle yapılmadı. İmparatorluk başkenti Tokyo ve kuzeydoğu Çin'e göçen Japonlar Mançurya'yı verimli topraklarıyla modern tarımla işlenmeyi bekleyen bir bereket bölgesi olarak efsaneleştirmişlerdi. Yeryüzündeki cennete dönüştürmek için o zamanın anlayışıyla iki tarafın da kazanacağı bir işe girişmişlerdi. Japonya'nın kendi deyimiyle çok daha yoksul ve düzensiz olan Çinli kardeşlerine açtıkları modernite ve medeniyet yolunu açacaklardı.

Bu örnekler her ne kadar birbirinden farklı olsa da, her ikisi de Çin ile Afrika ilişkisine benzerlik taşımakta. Modern sömürge yönetimi anlayışı henüz geliştirilmeden önce, Portekizliler uzaklarda bir diaspora halkının olmasının avantajlı ticaret ağları kurulmasına, siyasi nüfuzun yayılmasına yol açacağını anlamıştı. Hatta toplumdaki marjinal kesimlerden kurtulma ve bir bakıma bu kesimlere de zengin olmayı deneme ihtimali sunması nedeniyle yurtiçindeki sorunların azaltılmasını da sağladı. O zamandan bu yana diaspora kavramını tartışılır şekilde en kapsamlı şekilde geliştiren de muhtemelen Çinlilerden başkası değil. İnsafsız sömürgeci Batı'nın kendisine hiç yapmadığı teklifi Afrika'ya yaptığını savunan Çinlilerin kıtaya akınında nüfusu Çin'in onda biri olan Japonya'nın militarizmine benzer bir şey yok. Hatları belirsiz ancak yine de yukarıdan aşağı bir örgütlenme denebilir. Afrika'ya yeni gelen Çinlilerin hikayelerinde beni en çok etkileyen ortak özellik de buna bağlanabilir. Şans eseri kendilerini Mozambik, Senegal, Namibya veya başka bir Afrika ülkesinde bulmaları, yani ortada büyük bir gizli hatta kasıtlı bir plan olmayışı. Sonuçta bu, o kadar önemli de değil aslında. Önemli olan neticedir. Kazançlı altın sektörünün kontrolünü ele geçirmek isteyen binlerce Çinli göçmenin yerli reislerle ve polis memurlarına rüşvet vererek kanunsuzca topraklarının yağmalanmasını protesto eden Ganalılar gibi pek çok Afrika halkı için de sonuçların ne olduğu önemlidir.

SON